

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»
Факультет дошкільної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної педагогіки

Кваліфікаційна робота магістра
«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА»

Виконала: здобувачка
освітнього ступеня магістра,
заочної форми навчання
ОПП «Дошкільна освіта. Практична
психологія в закладах дошкільної освіти»
спеціальності: 012 Дошкільна освіта
Колесник Оксана Іванівна

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Листопад Олексій Анатолійович

Одеса 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва	7
1.1. Психолого-педагогічні засади сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку	7
1.2. Особливості сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва	17
1.3. Обґрунтування педагогічних умов сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва	31
РОЗДІЛ 2. Експериментальне дослідження реалізації педагогічних умов сенсорного виховання дітей засобами образотворчого мистецтва	43
2.1. Організація експериментального дослідження сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку	43
2.2. Методика реалізації педагогічних умов сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва	52
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи з реалізації педагогічних умов сенсорного виховання дітей засобами образотворчого мистецтва	63
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

У зв'язку з прийняттям Верховною радою України 6 червня 2024 року нового Закону “Про дошкільну освіту” №3788-IX, який набрав чинності з 1 січня 2025 року, система дошкільної освіти в наш час зазнає значних змін. В цьому законі аспект зроблений на вдосконаленні змісту освіти, а саме на розвитку творчих та інтелектуальних здібностей дітей. Це в свою чергу потребує акцентування уваги вихователів закладів дошкільної освіти на сенсорному вихованні та застосуванні сучасних інтерактивних методів навчання, які активують пізнавальний розвиток дітей.

Відомі учені О. Декролі, Я. Коменський, М. Монтессорі, К. Ушинський, Ф. Фребель та ін. наголошували на тому, що саме сенсорне виховання, яке забезпечує повноцінний сенсорний розвиток дітей є головною складовою дошкільного виховання. Виховання дітей покликане надати цінні у педагогічному значенні шляхи та правильно організувати діяльність дітей.

Сенсорне виховання головний вектор направляє на оволодіння дітьми сенсорною культурою. Поняття «сенсорна культура» увійшло у дошкільну педагогіку завдяки роботі Марії Монтессорі “Метод наукової педагогіки, застосований до дитячого виховання в “Будинках дитини”(1909 р.). У цій роботі вона описувала, як дитина сприймає світ через сенсорну систему і доводить, що сенсорна культури є невід’ємною частиною розвитку дитини. Вона вважала, що для опанування сенсорною культурою досить систематично вправляти органи чуття дитини в розрізненні кольору, величини, форми, текстури та інших властивостей предметів. Вчені, які займалися далі питаннями сенсорного виховання та сенсорної культури, довели, що діти розвиваються шляхом соціального наслідування, яке передбачає не вправу вроджених здібностей, а придбання нових при засвоєнні суспільного досвіду [43].

У дітей середнього дошкільного віку комплекс різних видів діяльності забезпечує повноцінний їх розвиток. До продуктивних видів діяльності відноситься малювання, конструювання, ліплення, вони дають багатий матеріал для розвитку художніх здібностей, конструктивного мислення, уяви, вміння ставити мету та досягати її, обирати засоби здійснення задуму [44].

Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» Базового компоненту дошкільної освіти передбачає сформованість доступних для дітей дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості, відношення предметів та об'єктів навколишнього світу. Вдосконалення діяльності органів чуття дошкільнят забезпечують повноцінні й різнобічні уявлення дітей про навколишній світ [46].

Важливість теоретичної розробки проблеми сенсорного виховання дітей дошкільного віку, визначення найбільш ефективних педагогічних засобів її вирішення саме обумовили вибір теми дослідження **«Педагогічні умови сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва»**.

Об'єкт дослідження: сенсорне виховання дітей 4-5 років.

Предмет дослідження: педагогічні умови сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

Мета дослідження: визначити й науково обґрунтувати педагогічні умови сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва та експериментально перевірити їх ефективність.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

- Проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з теми дослідження.
- Схарактеризувати стан проблеми сенсорного виховання дошкільників у психолого-педагогічній теорії та сучасній освітній практиці.

- Теоретично обґрунтувати педагогічні умови використання засобів образотворчої діяльності у сенсорному вихованні дітей середнього дошкільного віку та реалізувати їх.
- Розкрити зміст поняття «сенсорне виховання», уточнити сутність понять «сенсорний розвиток», «сенсорні еталони».
- Виявити і науково обґрунтувати педагогічні умови сенсорного виховання середніх дошкільників засобами образотворчого мистецтва, розробити експериментальну методику їх реалізації засобами образотворчого мистецтва та апробувати її ефективність.

Методи дослідження: з метою виявлення закономірностей сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку, визначення стану проблеми в психолого-педагогічній літературі, обґрунтування педагогічних умов сенсорного виховання середніх дошкільників засобами образотворчого мистецтва застосовано теоретичні методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення даних, поданих у літературних джерелах та нормативних документах. Для вивчення особливостей сенсорного виховання та розвитку дітей середнього дошкільного віку в процесі образотворчої діяльності в закладах дошкільної освіти використано емпіричні методи: спостереження, бесіди, анкетування. З метою виявлення ефективності педагогічних умов сенсорного виховання дітей засобами образотворчого мистецтва було проведено педагогічний експеримент на трьох етапах дослідження.

Наукова новизна дослідження: на рівні магістерської роботи обґрунтовано сутність поняття «сенсорне виховання» дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва, визначено критерії за якими оцінювався розвиток сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку, показники сенсорного розвитку дітей 4-5 років; розроблені

педагогічні умови сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва та запропоновані шляхи їх покращення.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та впровадженні реалізації педагогічних умов сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва в різних формах діяльності, а також комбінуванні видів та форм образотворчої діяльності; складені конспекти проведення занять нетрадиційними засобами образотворчого мистецтва з метою покращення сенсорного виховання дітей; матеріали дипломної роботи можуть бути використані у практичній діяльності закладів дошкільної освіти, а саме вихователями ЗДО у своїй педагогічній та практичній діяльності, практичними психологами, методистами, батьками; студентами ВНЗ під час проходження студентської педагогічної та психологічної практики у ЗДО.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані в умовах практичної психолого-педагогічної роботи. Крім того, апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалося шляхом доповіді 15-16 травня 2025 року у Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених “Забезпечення сталого розвитку освіти: європейський та національний виміри”, яка проходила на кафедрі дошкільної педагогіки ДЗ “Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського” та за результатами участі є публікація на тему “Особливості сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва” у збірнику наукових праць ДЗ “ПНПУ ім. К.Д. Ушинського”.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновку, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 127 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Психолого-педагогічні засади сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку

Відомі дослідники Ф. Фребель, М. Монтесорі, О. Декролі, Й. Пестолоцці, Р. Штейнер у своїх працях приділяли значну увагу педагогічним аспектам сенсорного виховання дітей.

Сучасні науковці А. Богуш, І. Барбашова, І. Бех, Н. Гавриш, Н. Грама, В. Кошель, Н. Максименко, О. Свйонтик, Т. Поніманська, С. Трикоз та ін. також значну увагу приділяють психолого-педагогічним засадам сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Дошкільний вік у психолого-педагогічних науках вважається чутливим щодо розвитку творчих здібностей, а чинниками розвитку називаються природні особливості дитини та соціальні умови, до яких відноситься розвивальне матеріально-предметне середовище, сприятливий психологічний клімат, високий рівень фахової компетентності педагогів, їх взаємодія з батьками вихованців [24, 55].

Сенсорне виховання дітей дошкільного віку ґрунтується на дослідженнях таких українських психологів, як Г. Костюк, Т. Дуткевич та інших [20].

У Державному стандарті дошкільної освіти (2021) завдання сенсорного виховання подано в освітньому напрямі «Дитина в сенсорно-пізнавальному середовищі» як один з ключових елементів формування компетентності [6].

Сенсорне виховання є однією з основних напрямів дошкільної педагогіки та це виховання спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного

розвитку дітей дошкільного віку. Також важливою умовою сенсорного виховання дітей є ознайомлення їх із сенсорними ознаками предметів у процесі різних видів продуктивної діяльності, у самостійній ігровій діяльності з використанням дидактичних матеріалів та у повсякденному житті із закріпленням отриманих уявлень та знань.

Саме сенсорне виховання направлено на спеціальне формування у дітей сенсорних навичок, за допомогою яких вони зможуть орієнтуватися у зовнішньому світі. Отже, сприймання потрібно організовувати так, щоб воно було активним процесом та містило дії дослідження. У сприйнятті дітей особливу роль відіграє їхнє попереднє сенсорне виховання [10, с.82].

Сенсорне виховання виступає обов'язковим складником розвитку дитини, яка потребує усвідомлених дій з боку вихователів, що довели дослідники Т. Андрєєва, І. Бабій, І. Бех, В. Звєкова, Л. Клевака, В. Кошель, Н. Максименко, С. Сакир, О. Свйонтик, Т. Поніманська, С. Трикоз.

Термін «сенсорне виховання», який використовується у вітчизняній психолого-педагогічній літературі подано автором у таблиці 1.1.

Таблиця 1. 1

Визначення терміну «сенсорне виховання» у вітчизняній психолого-педагогічній літературі

Автори	Визначення «сенсорного виховання»
Т. Андрєєва	Сенсорне виховання є цілеспрямованим процесом вдосконалення сенсорних процесів дітей [1].
І.Бабій	Сенсорне виховання тлумачимо як процес педагогічний, а саме планомірний, керований педагогом вплив, спрямований на розвиток сенсорних процесів дитини (відчуттів, сприймань, уявлень) [3].
І. Бех	Сенсорне виховання є цілеспрямованою роботою з розвитку сприйняття дитини з метою сформувати уявлення про предмети і їх зовнішні властивості, таких як величина, знаходження і положення в просторі, запах і смак, колір, форма. Завдяки сенсорному вихованню дитина починає більш повно сприймати різні предмети, різноманітність їх властивостей і відносин [7].

Автори	Визначення «сенсорного виховання»
В. Звєкова	Сенсорне виховання - це цілеспрямований педагогічний вплив, спрямований на формування чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприйняття, накопичення дитиною сенсорного досвіду і формування уявлень про навколишній світ [15].
Н.Максименко	Сенсорне виховання – це сукупність педагогічних заходів, спрямованих на розвиток діяльності органів чуттів дитини. Сенсорне виховання спрямоване на формування повноцінного сприймання довкілля, слугує основою пізнання світу, першим щаблем якого є чуттєвий досвід [25].
С. Сакир	Сенсорне виховання – це «система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймань» [40].
О. Свйонтик	Сенсорне виховання – педагогічно організоване та психологічно обґрунтоване цілеспрямоване вдосконалення, розвиток у дітей сенсорних процесів (відчуттів, сприймань, уявлень), яке здійснюється у спеціально створеному предметному середовищі і проходить під керівництвом педагога, а також має продовження у практичному житті дитини, в процесі ігор, праці, під час якого відбувається цілісне сприйняття дитиною різних явищ і предметів навколишнього світу [41].
Т.Поніманська	Сенсорне (лат. Sensorium – орган чуттів, від sensus – відчуття) виховання – система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймань [37].
С.Трикоз	Сенсорне виховання – розвиток у дитини відчуттів, сприймання, уявлень про предмети і явища навколишнього світу – складає істотну ланку у розвитку пізнавальної діяльності людини [49].

Отже, сенсорне виховання спрямоване на сенсорний розвиток дітей, формування їх сенсорних еталонів та є педагогічним процесом.

Дослідниця С. Трикоз зазначає, що головна мета сенсорного виховання – ознайомлення дітей з відокремленими суспільством системами сенсорних еталонів, тобто формування в них уявлень про основні різновиди форм,

кольорів та навчання використанню еталонів у процесі обстеження предметів та явищ дійсності, формування узагальнених способів такого обстеження.

Мета сенсорного виховання досягається завдяки вирішенню наступних завдань:

- формуванню орієнтувально-пошукової діяльності (вміння виділяти, порівнювати, об'єднувати предмети в групи тощо);
- ознайомлення дітей із сенсорними еталонами (форми, кольору, розміру) з розмаїттям звуків, фактур, смаків, температур тощо;
- поєднання сенсорного досвіду дитини зі словом, яке позначає власне те, що сприймається, допомагає, закріпити в уявленні образи предметів, якостей, властивостей, відношень, що робить їх більш чіткими, систематизованими та узагальненими [49, с.94].

До обов'язкових завдань сенсорного виховання С. Сакир відносить:

- 1) формування сенсорних еталонів;
- 2) розвиток вмінь самостійно використовувати ці сенсорні еталони у власній діяльності [40, с.125].

І. Сірик вважає, що основне завдання сенсорного виховання – допомогти дитині накопичувати уявлення про колір, форму, розмір предметів [45, с.19].

Дослідниця Т. Поніманська визначила, що до головних завдань сенсорного виховання належать:

- формування у дітей системи перцептивних (обмежувальних) дій;
- формування системи сенсорних еталонів;
- розвиток уміння самостійно використовувати сенсорні еталони у власній діяльності [37, с.101].

Науковці довели, що на розвиток сенсорних здібностей у дітей впливає:

- включення дитини в активний процес з виділення властивостей об'єктів за допомогою обслідування, порівняння, результативної практичної дії;

- самостійне й усвідомлене використання сенсорних еталонів, еталонів міри і діяльності;

- використання моделювання, усвідомлене їх прочитування та дії з ними.

Наголосимо, що першоосновою пізнавального розвитку є сенсорний розвиток дітей.

За ствердженням І. Барбашова сенсорний розвиток «процес закономірних змін чуттєвої сфери дитини, які виявляються в кількісних і якісних, структурних і функціональних перетвореннях відчуттів, сприймань і уявлень» [5, с. 46].

Дослідниця Г. Молодецька зазнає, що сенсорний розвиток становить фундамент розумового розвитку дитини дошкільного віку та саме «від того наскільки точно дитина навчиться сприймати предмети і керувати засвоєними знаннями, належить процес навчання у майбутньому». Тому сенсорний розвиток є необхідним для оволодіння практичною діяльністю, розвитку логічного пізнання [31, с.126].

Вчена Н. Грама визначила, що сенсорний розвиток – це спосіб пізнання навколишнього світу, в основі якого лежить робота органів чуття. Відчуття дають нам уявлення про різноманітні властивості навколишнього середовища і допомагають формувати цілісні образи предметів [13, с.85].

Для кожного віку виділяють завдання сенсорного виховання дітей, які відповідають рівню розвитку їхнього сприймання і разом з тим сприяють переходу до вищих рівнів.

Згідно дослідження Т. Піроженко, основними завданнями сенсорного виховання дітей 3-4 років є оволодіння загальноприйнятими еталонами як засобами пізнання реальних предметів. Дітей цього віку вправляють у називанні еталонних властивостей та у співвіднесенні їх з реальними предметами. Зазвичай діти засвоюють сенсорні еталони, як у процесі дидактичних ігор, так і засобами образотворчого мистецтва, спрямованих на

ознайомлення з формою, кольором, величиною та іншими властивостями предметів та матеріалів.

Сенсорне виховання дітей 5-6 років передбачає формування у дошкільників перцептивних дій. Перцепція (від лат. *perception* – сприймання, пізнання) – безпосереднє відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності органами чуття. Отже це чуттєве сприймання зовнішніх предметів, спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань, таких як:

- аналізування форми предметів за допомогою кількох різних зразків;
- визначення можливості переміщення предметів у просторі;
- оцінювання пропорцій предметів;
- виконання дій узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення [36].

Таким чином, перцептивні дії - це здатність організму регулювати рівень чутливості залежно від сили подразника (сильний або слабкий). Можна зазначити, що основа розвитку у дітей сенсорних здібностей, розглядається засвоєнням ними перцептивних дій, які ведуть до засвоєння сенсорних еталонів.

Перцептивні дії дітей 4-5 років, все ще, направлені на обстеження окремих, одразу видних оком деталей. Знайомство із предметом відбувається швидко, без ретельного обстеження, без систематичного обстеження його контуру. Це виправляється саме на заняттях з образотворчого мистецтва.

Сенсорні еталони - це зразки якостей предметів, створені людством у процесі суспільно-історичного розвитку. середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

Сенсорні еталони, які повинні засвоїти діти дошкільного віку подані автором на рис. 1.

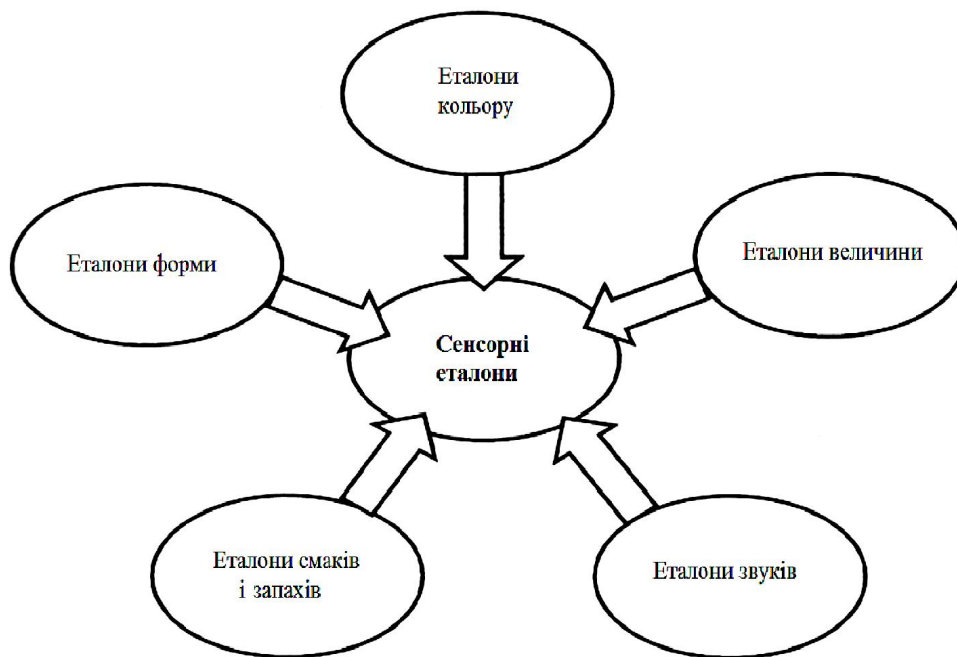

Рис. 1. Сенсорні еталони

Розглянемо сенсорні еталони більш детально:

1. Еталони кольору: до них відносять сім кольорів та спектр їх відтінків;
1. Еталони форми: до них відносять геометричні фігури;
2. Еталони величини: до них відносять метричну систему мір;
3. Еталони смаків і запахів: до смаків відносять (солоний, солодкий, кислий, гіркий), а до запахів (важкі, легкі, свіжі тощо);
4. Еталони слуху: слухове сприйняття, а саме музичні ноти, фонемі рідної мови.

Засвоїти сенсорні еталони - це означає мати чіткі уявлення про різновиди кожної властивості, а також вміти користуватися такими уявленнями для аналізу та виділення властивостей найрізноманітніших предметів у різних ситуаціях.

Саме у дітей середнього дошкільного віку головне місце у їх сенсорному вихованні займає ознайомлення їх з загальноприйнятими сенсорними еталонами та способами їх використання, шляхом навчання продуктивним видам діяльності.

Психологи виокремлюють такі періоди засвоєння еталонів у дошкільному віці:

1) предеталонний період (від народження до 3-го року життя); дитина відображає окремі особливості предметів, здебільшого суттєві, важливі для безпосереднього використання;

2) період предметних еталонів (до 5-ти років); образи якостей предметів дитини зіставляє з певними предметами;

3) набуття якостями предметів еталонного значення (від 5-ти років і далі); дитина співвідносить якості предметів із загальноприйнятими еталонами: вода холодна, стільниця прямокутна, електролампочка скляна тощо [37, с.206].

Тому саме середній вік дітей дошкільного віку (4-5 років) в цьому плані є дуже цікавий бо охоплює два періоди засвоєння сенсорних еталонів.

Автори теорії класичної системи сенсорного виховання Ф.Фребель, М. Монтесорі створили сприятливе середовище для творчого розвитку дітей; розробили систему наочних матеріалів; розробили прийоми розвитку у дітей просторових, кількісних, геометричних уявлень сенсорики та ін. [60].

Для розвитку уявлень про площину, лінію, вироблення спритності, справності, посидючості, уважності, педагог Ф. Фребель рекомендує використовувати викладання з паличок, плетиво зі смужок паперу, виколювання й вишивання по картону, мозаїку, нанизування намиста, роботу з горохом. Педагогічна діяльність видатного педагога заклала основи сенсорного виховання дітей дошкільного віку, що одержало подальший розвиток у працях як закордонних, так і вітчизняних педагогів [17].

Засновник вальдорфських дитячих садків - Рудольф Штайнер, охарактеризував дитину дошкільного віку як «суцільний орган чуття». Важливим завданням дошкільного вальдорфського виховання є гармонійний розвиток дітей у співзвучності з навколишнім світом, що сприяє

становленню впевненої в собі особистості й полягає у догляді за органами чуттів «Я» дитини [27, с.80].

Сучасні педагоги та психологи також розглядають питання сенсорного виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Вони визначають, що зміст сенсорного виховання ґрунтується на принципах поступового поглиблення та розширення сприйняття навколишнього світу дітьми.

Структурну модель сенсорного виховання дітей дошкільного віку у закладах дошкільної освіти подано на рис. 2. (опрацьовано автором на основі [53, с.89].

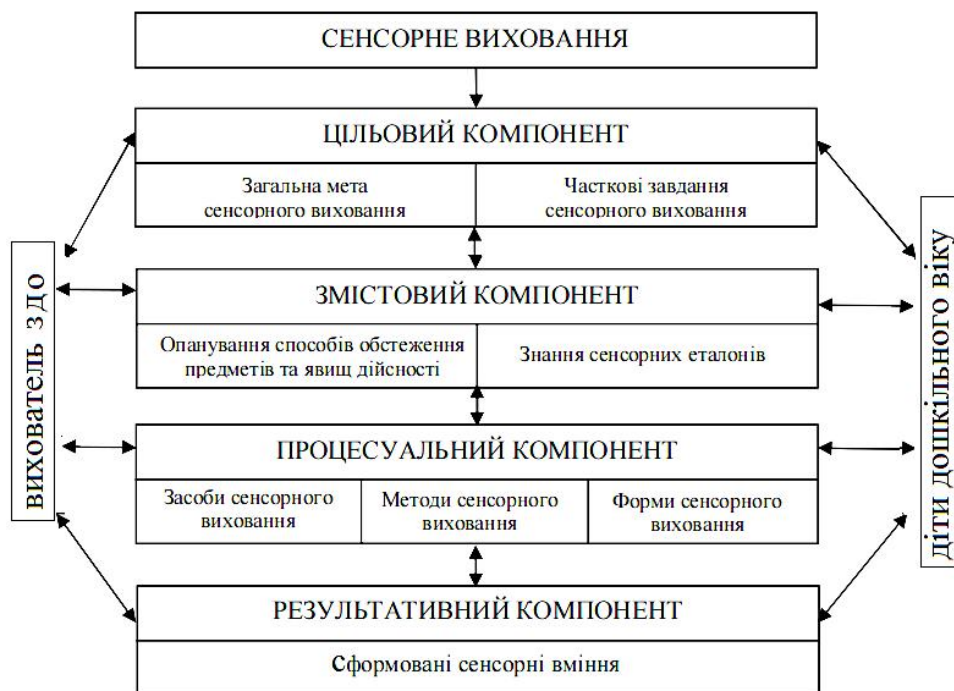

Рис. 2. Структурна модель сенсорного виховання дітей дошкільного віку

Сенсорне виховання складається з: формування системи перцептивних дій; розвитку сенсорних еталонів та вміння їх використовувати в діяльності; розвитку відчуттів, сприймання і уявлень про зовнішні властивості предметів.

Зауважимо, що ознайомленню дітей середнього дошкільного віку з сенсорними еталонами відводиться особлива роль.

Сенсорне виховання розвиває у дітей краще сприймання навколишнього світу, допомагає розвивати відчуття дітей та формувати їх уявлення про предмети та явища.

Вирішення завдань з сенсорного виховання передують проведенню занять з конструювання, ліплення, малювання, протягом яких від дитини вимагають обстеження, виокремлення та відтворення властивостей предметів, які будуть зображуватися. Однак, слід зазначити, що в практиці ЗДО сенсорне виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва, здійснюється не систематизовано, іноді стихійно.

Сучасні дослідниці А. Турубарова та Г. Горшкова зосереджують увагу на особливостях сенсорного виховання дітей в сучасних воєнних умовах та зазначають: «Важливість сенсорного виховання полягає у тому, що на основі сенсорного досвіду дитини розвивається її загальний розумовий розвиток. В умовах війни сенсорний досвід дитини переважно обмежений або порушений, що може призвести до порушення мовлення, психічного розвитку та виникнення ряду соціально-психологічних та особистісних проблем тощо» [50, с.81].

Вчена С. Трикоз зазначає, що сенсорний розвиток дитини здійснюється поетапно від розрізнення та виділення властивості до використання уявлень про властивості предметів у практичній діяльності. Тому важливим є організація сенсорного виховання у відповідності до етапів становлення сенсорного розвитку.

У методичних рекомендаціях до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина», зазначено, що сенсорне виховання спрямоване на те, щоб навчити дітей точно і повно сприймати предмети, їх різноманітні якості та відношення (колір, форму, величину, розташування у просторі, висоту звуків тощо). Без цього сприймання дітей залишатиметься поверховим і не стане основою для загального розумового розвитку, оволодіння різними видами

діяльності, повноцінного засвоєння знань і навичок, необхідних для життєвого досвіду [28, с.124].

Сенсорне виховання та сенсорний розвиток є важливою засадою для успішного оволодіння будь-якою практичною діяльністю. Більшість людських здібностей мають виражену сенсорну основу. Наприклад, точне сприйняття, розрізнення і уявлення форм, їх просторове розміщення, відношення за величиною та формою, має вирішальну роль в роботі конструктора, модельєра, архітектора, творчості художника.

1.2. Особливості сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва

У дошкільному віці дитина інтенсивно набуває уявлень про колір, розмір, величини тощо. Загальновідомо, що дошкільний вік – це час, коли у дитини не лише інтенсивно розвиваються всі психічні функції, а й відбувається певна закладка загального фундаменту пізнавальних здібностей.

У Базовому компоненті дошкільної освіти визначений освітній напрям – «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», який передбачає сформованість у дитини середнього дошкільного віку уявлень, еталонів щодо ознак та відношень предметів навколишнього світу. За цим Базовим компонентом показниками сформованості цих уявлень є: здатність дитини на практиці опрацьовувати отримані знання; оволодіння різними способами пізнання дійсності; розвиток у дитини наочно-дійового, наочно-образного, словесно логічного мислення [6, с.1].

У середньому дошкільному віці мають бути сформовані наступні знання і уміння, пов'язані з сенсорним вихованням (з величиною і способами вимірювання):

- дитина знає назву сенсорних еталонів (колір, форма, величина);
- користується словами, що характеризують параметри величини (ширина, висота, довжина, товщина);
- вміє порівнювати предмети за формою, величиною, виділяє в них схожі та відмінні ознаки, розрізняє і називає властивості та якості предметів;
- упорядковує об'єкти в напрямі зростання, зменшення чи збільшення певної ознаки.

Величина є властивістю предмета, який сприймається зоровим аналізатором, тактильним та руховим аналізаторами. Виходячи із Базового компоненту дошкільної освіти можна сказати, що в розділах сенсорно-пізнавальна та образотворча діяльність, передбачається формування предметно-практичної компетентності. Основними засобами цієї компетентності вважається малювання, ліплення, аплікація, конструювання.

Середній дошкільний вік – це період становлення довільності та цілеспрямованості всіх дій дітей та психічних процесів, а саме уваги, пам'яті, сприймання, розвитку пізнавальної активності та допитливості. Також слід зазначити, що на цей вік припадає найвища активність ігрової діяльності дітей (дидактичні та сюжетно-рольові ігри) та активно розвивається їх пізнавальна діяльність.

Сенсорне виховання забезпечує необхідні умови для повноцінного сенсорного розвитку дітей дошкільного віку. Отже, сенсорний розвиток дитини є результатом сенсорного виховання, який активно розвивається під впливом вихователів.

Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку включає: 1) засвоєння уявлень про різноманітні властивості предметів і явищ; 2) оволодінні новими діями, які дають змогу повніше та більш різноманітніше сприймати світ.

Вплив сенсорного розвитку на вдосконалення форм чуттєвого відображення світу дитини подана на рис.3.

Рис. 3. Сенсорний розвиток та його вплив на вдосконалення чуттєвого відображення дитини

У психологічній літературі - центральним визначається сприймання. Воно розглядається як цілісне відображення у дитини предметів і явищ дійсності за їх безпосереднього впливу на органи чуття. Відчуття розглядаються як відображення окремих властивостей предметів і явищ при безпосередньому впливі на відповідні рецептори. Уявлення - це образи конкретних предметів і явищ, які в даний момент безпосередньо не впливають на органи чуття дитини, це можна сказати результат сприймання, підсумок чуттєвого досвіду дитини.

Уява – це універсальна людська здатність будувати нові цілісні образи переробкою практичного, чуттєвого, розумового та емоційно-сміслового минулого досвіду. У середньому дошкільному віці починає розвиватися репродуктивна уява (створення образів нового на основі малюнку, опису, оповідання). Продуктивна уява дає можливість дитині будувати цілісний образ предмета чи події раніше, ніж бачити їх частинами. У розвитку уяви, велику роль відіграє художня діяльність, конструювання, ігрова діяльність, всі вони спрямовані на виконання дітьми різних творчих дій.

Серед різних засобів сенсорного виховання дітей дошкільного віку психологи та педагоги визначили образотворчу діяльність як найбільш ефективну для розвитку органів чуття дітей. Особливості навчання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва відображено в працях О. Дронової, Н. Голоти, В. Котляра, І. Ликової, Г. Сухорукової, Л. Шульги,

Л. Янцур та ін. Ці вчені визначили серед багатьох засобів сенсорного виховання дошкільників, саме образотворчу діяльність як найбільш сприятливу для розвитку органів чуття дітей.

Учені Н. Каньоса, Т. Бабюк, І. Пукас за дидактичною метою ігри-заняття з образотворчої діяльності умовно розподіляють на:

1) ознайомлення з властивостями різних зображувальних матеріалів (олівці, фарби-гуаш, фломастери, папір, глина, тісто, пластилін тощо), здебільшого проводять у формі гри-експериментування;

2) вправлення в оволодінні певними вміннями і навичками у створенні простих образів за допомогою різних матеріалів;

3) розвиток індивідуальних художніх уподобань та образотворчих задатків [18, с.79].

На цих заняттях діти створюють образ за своїм бажанням - граючись. Під час проведення занять з образотворчої діяльності педагоги використовують різні форми співпраці з дитиною. Вони зацікавлюють дітей, мотивують дітей даючи обстежити предмет (розглянути, потрогати, погратися, подивитися репродукцію картини). Пропонують дітям послухати казочку, оповідання, музику.

Багато вчених акцентують свою увагу на особливостях формування творчості дітей на заняттях образотворчим мистецтвом з різними матеріалами. Оволодіння кольором як засобом виразності в образотворчій діяльності займалися дослідники (Н. Гартман, Г. Гофман, Й. Іттен, В. Інжестойкова). Відомі українські учені А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик у своїх працях розглядали взаємозв'язок образотворчої діяльності дошкільників з розвитком їхнього мовлення. Учені вважають, що сенсорний розвиток є основою загального розумового розвитку дитини.

Пізнавальна діяльність розглядається у двох формах - сприймання та мислення. Сприймання та мислення різняться об'єктами (що пізнається) та

засобами, внутрішніми механізмами (як відбувається пізнання). За допомогою сприймання в основному пізнаються зовнішні ознаки предметів (величина, форма, колір), відображення їх у мозок є образи, які формуються під впливом безпосереднього чуттєвого пізнання предметів та їх ознак.

Засобом пізнання внутрішніх, схованих суттєвих якостей предметів та зв'язків між ними виступає - мислення. Ці зв'язки бувають кількісні, причинно-наслідкові, часові, просторові. Результати мислення, як правило, мислене пізнання зображається та формується за допомогою мови.

Зазначимо, що дуже важливо, щоб дитина засвоїла суспільний сенсорний досвід та оволоділа найбільш раціональним засобом дослідження та співвідношення предметів, їх якостей, засобами використання предметів.

Сприймання у дітей середнього дошкільного віку носить активно-дієвий характер. Сприйняти будь-який предмет для дитини означає, що з цим предметом потрібно зробити певні практичні дії. Поступово сприймання перероджується у самостійний пізнавальний процес та на його основі формується така важлива і складна якість, як здатність спостерігати.

При ознайомленні з предметом діти, в першу чергу, звертають увагу на предмет в цілому. В другу чергу, на виділення окремих якостей та певних ознак предмету. В наслідок чого, у дітей формуються правильні, точні, достовірні, повноцінні уявлення про предмети.

Отже, характер сенсорного пізнання протягом дошкільного віку суттєво змінюється. Діти від простих маніпуляцій з предметом поступово переходять до ретельного ознайомлення з ним та задіють для цього органи чуття, зір, роблять так зване «зорове сприймання», використовуючи рухи руками по предмету та напрямом руху очей. У середньому дошкільному віці починають формуватися такі сенсорні здібності як окомір, спостережливість.

Зорове сприймання, вбираючи у себе досвід інших видів пізнавальної діяльності, стає в дошкільному віці одним із головним засобом безпосереднього пізнання предметів та явищ навколишньої дійсності.

Наголосимо, що найбільш суттєві зміни, які відбуваються протягом дошкільного дитинства в сенсорних процесах, полягає у тому, що вони виділяються у самостійні дії, із яких формуються способи спостереження, розгляду, пошуку.

Саме у освітній програмі «Дитина» для дітей від 2 до 7 років, за якою зараз працює більшість ЗДО, виділені зміст та найбільш суттєві задачі щодо сенсорного виховання. Вони включають ознайомлення дітей з такими ознаками предметів як колір, форма, розмір, смак, запах, із положенням предмета у просторі, відносинами між предметами (за розміром, порядком розміщення, відстані), а також розвитком та удосконаленням фонетичного слуху (звуковий аналіз слова), розвитком м'язового сприймання при дотику, формуванні музичного слуху.

Вважаємо, що зовнішні особливості предметів мають для нас значення не самі по собі, а як ознаки інших особливостей, які часто недосяжні спостереженню, але мають суттєві значення. Наприклад: колір плоду, як правило, є ознакою його зрілості; форма предмету каже про ймовірні способи його використання; інтонація голосу або тональність музичної фрази може говорити про емоційний стан того, хто говорить або співає. Вдосконалення процесів сприймання форми, кольору, звуку, інших ознак предметів повинно супроводжуватися розумінням їх змісту. Це стає можливим тільки у змістовних видах діяльності, у вправах на впізнання тих або інших якостей. При організації сенсорного досвіду дітей потрібно навчати їх орієнтації у кольорах, формах, запахах, розмірах, звуках та слід використовувати екскурсії, заняття на природі, конструювання, малювання, розвиток мовлення, прослуховування музики, співи, різноманітні ігри.

Саме із сприйняття дітьми кольорових предметів і явищ починається пізнання ними світу. Інші форми пізнання, до яких відносять мислення, запам'ятовування, уява, будуються на основі образів сприйняття та є результатом їх постійної переробки.

Опанування знань та вмінь дітьми потребує особливої уваги до зовнішніх властивостей предметів. Сенсорні здібності дітей займають найважливіше місце поміж інших, що забезпечують успіх художника, скульптора, конструктора, музиканта та дозволяють із особливою чіткістю, глибиною передавати та вловлювати найтонші нюанси форми, кольору й інших зовнішніх властивостей предметів і явищ.

У загальному рівні сенсорного розвитку лежать джерела сенсорних здібностей, які розвиваються з віком дитини.

Під час сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку продовжують ознайомлювати з різними еталонами кольору, форми, величини тощо. Діти цього віку вже знають основні кольори (їх сім), геометричні фігури, такі як круг, трикутник, квадрат, у них є пізнання відповідної форми, вони вміють називати їх та діяти з ними. Діти також вміють встановлювати розміри предмета залежно від місця, яке він займає в ряду однорідних предметів (великий, маленький, найбільший). У величинах знають - більше-менше, ближче-дальше, їх види, ознаки, властивості, починають орієнтуватися у часі та просторі; оволодівають прийомами узагальнення, зіставлення та порівняння. Допомагають їм в цьому, на заняттях в закладі дошкільної освіти, робочі зошити О.А. Шевцової «Навколишній світ», «Природа», «Мовлення», «Підготовка до письма», «Математика» для дітей 4-5 років за оновленим Базовим компонентом дошкільної освіти.

Відомий український психолог Г. Костюк писав: «Розвиток відчуттів і сприймань у дітей відбувається в їх діяльності, в яку ці процеси включаються,

її орієнтують і регулюють. Діти активно знайомляться з об'єктами, оперують ними, виділяють їх властивості і якості, потрібні для діяльності, якою вони зайняті» [21].

У середньому дошкільному віці розвиваються такі види сприймання, як просте сприймання та складне сприймання. Дитина здатна сприймати сюжетний малюнок, людину, казку, невелике оповідання, починає засвоювати простір та час. Зовнішні рухові орієнтовні дії трансформуються у власні перцептивні дії, внаслідок чого сприймання з процесу чуттєвого образу перетворюється в процес розпізнання. Засвоєнні чуттєві еталони діти цього віку вчаться використовувати як мірки для систематизації властивостей навколишньої дійсності (колір, форма, величина). У процесі сприймання дитина починає переходити від суб'єктивної оцінки баченого до об'єктивної.

Саме у дітей середнього дошкільного віку активно розвивається перцептивна діяльність, коли дитина підпорядковує процес сприймання меті, застосовує перцептивні дії (виділяє інформаційні ознаки, ознайомлюється з ними, проводить ідентифікацію, відносить об'єкт сприймання до певного класу), які забезпечують свідоме виділення того чи іншого аспекту ситуації (об'єкта), що сприймається та перетворює здобуту інформацію в конкретний образ, який відповідає завданню на сприймання. Наприклад, питання до дитини: «Що намальовано на малюнку?». Дитина спочатку розглядає малюнок, виділяє ознаки, що містять певну інформацію, ознайомлюється з ними, ідентифікує, встановлює зв'язок між тим, що є в її минулому досвіді та відносить об'єкт сприймання до певної категорії, до загальної групи предметів, явищ, які поєднуються за спільними ознаками.

Об'єктом пізнання дитини починають бути ознаки, властивості предметів, тобто сприймання у них стає аналітичним. Вони усвідомлюються,

узагальнюються й перетворюються в категорії пізнавальної діяльності (кількість, рух, простір, час тощо).

Активно розвивається у дітей спостереження – довільне сприймання, що підпорядковується меті вивчення якогось явища, події, їх зміни. Організовує спостереження і керує ним обов'язково доросла людина (вихователь, батьки, практичний психолог ЗДО тощо). Поступово дитина починає розуміти, що світ, який вона сприймає, є відносним, змінним. Сприймання тісно пов'язане з мисленням. Дитина спирається на конкретні образи предметів та явищ, які сприймала при розв'язанні задачі на мислення.

Психологами та педагогами доведено, що на розвиток розумових здібностей дитини впливає її рухова активність. Наприклад, рухова активність пальців рук (тонка моторика): чим більше вона розвинена, тим краще кровообіг головного мозку у дитини. Тож можна стверджувати, що від моторики дитячих пальчиків залежить її здатність думати.

Відомий педагог В. Сухомлинський вважав, що «джерело здібностей та дарувань дітей знаходиться на кінчиках їх пальців. Від них, образно кажучи, йдуть найтонші струмки, які наповнюють виток думкою і впливають на розвиток мови. Розумні руки творять розумну голову» [16, с.2].

Для розвитку дитячої моторики є багато способів. Доречно використовувати ігри з використанням дрібних предметів, але найпродуктивнішим є заняття із образотворчого мистецтва. А саме, малювання з використанням різних матеріалів та технік, ліплення (пластилін, солоне тісто, глина), конструювання, аплікація з різноманітного матеріалу (папір, картон, тканина, вата тощо).

Образотворче мистецтво - це художнє відображення дійсності в зорових образах. Практичний досвід вихователів ЗДО показує ефективність впровадження засобів нетрадиційних технік зображувальної діяльності дошкільників на заняттях з образотворчої діяльності.

Учені О. Коваленко, М. Машовець, Т. Піроженко вважають, що здатність дитина застосовувати набуті знання у сенсорно-пізнавальній та ігровій діяльності, а також оволодінні способами пізнання дійсності, розвиток у дитини наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення набувається саме на різноманітних заняттях у ЗДО.

Дослідниця К. Тарасова довела, що інтегруючою основою дитячої образотворчої діяльності у дітей 4-5 років є провідна художня здатність до сприйняття форми як основного художньо-виражального засобу й до самостійного формоутворення [22, с.42].

Як зазначає В. Баранова, дитячий малюнок своєрідний. Дитина впроваджує у свій малюнок досвід зорового сприйняття, графічні шаблони, запозичені в інших, і взагалі все, що вона засвоїла, у процесі дії з предметами [4, с.12].

Заняття художньою творчістю активізують і збагачують комунікативні можливості дітей, сприяють орієнтації на міжособистісну взаємодію.

Діти з великим задоволенням водять олівцем на папері, розмазують фарби, опановують нові простори для своєї творчості. Таким чином вони виплескують свої емоції, навчаються розуміти навколишній світ і самих себе. За дитячим малюнком досить легко можна прослідити характер та настрій юного художника.

Видатні педагоги минулого Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ф. Фребель, надавали важливого значення дитячій образотворчій діяльності, вважаючи її корисною забавою.

Й. Песталоцці вперше здійснив спробу об'єднати навчання і продуктивну працю так, щоб ця праця служила вихованню.

Ян Амос Коменський, автор праці «Велика дидактика», основним завданням наочного навчання педагог вважав не лише полегшення свідомого,

осмисленого засвоєння знань учнями, але й розвиток у них різних здібностей, а в зв'язку з цим органів чуття [19, с.62].

Цікавість викликає робота американського вченого, лікаря Глена Домана [59] в інституті «Розвитку людського потенціалу» та його висновки, що під час активної стимуляції одного з органів чуття, з'являється висока ймовірність досягти бажаного різкого збільшення активності мозку. Він розробив авторську методику карток для дітей дошкільного віку за різною тематикою.

Науковець Д. Остроградський зазначає, що рекомендується поєднувати використання карток Домана з іншими методиками навчання та педагогічними підходами. Інтеграція дозволить підсилити ефект методики карток Домана та забезпечити різноманітність у навчальному процесі [33, с.8].

Важливою умовою формування предметно-практичної компетентності дітей середнього дошкільного віку є їх безпосереднє залучення до образотворчої діяльності та отримання кінцевого продукту.

Українські педагоги-дослідники зазначають, спостережливість – базова якість особистості, що має надзвичайне значення для збагачення знань, інтелектуального розвитку і набуття життєвого досвіду, що виявляється в умінні помічати істотне, виділяти однакове, схоже, відмінне, особливе, здатність вивчати, аналізувати, зосереджуватись протягом певного часу.

Ідея, яку важливо засвоїти дітям: спостереження дає нам багато нових знань. Але для того, щоб правильно спостерігати, треба бути уважним, вміти порівнювати, встановлювати зв'язки, робити висновки.

Результат, якого ми маємо досягти:

- знання: спостереження – це джерело нових знань, спостерігати допомагають органи чуття, увага, мислення;
- уміння: спостерігати, порівнювати, самостійно робити висновки;

- цінності: спостережливість, яка допомагає набути багато нових знань [11, с.35.]

Дитина освоївши ознаку предмета в одному із видів діяльності (наприклад навчилася розрізняти форму або колір в дидактичній грі) використовує потім їх і інших видах діяльності (малюванні, ліпленні, аплікації та ін.).

Діти 4-5 років у повсякденному житті постійно стикаються з різноманіттям фарб, форм та інших властивостей предметів (природа, іграшки, предмети побуту тощо). Також вони знайомляться із творами мистецтва: живописом (бачать картини, ілюстрації у книжках), скульптурою, музикою.

Сенсорне виховання засобами природи дуже важливе для сенсорного розвитку дітей. Пізнання природного оточення спочатку здійснюється почуттєвим шляхом за допомогою зору, слуху, нюху, дотику. Чим більше органів почуття задіяні в пізнанні, тим більше ознак та властивостей виділяє дитина в досліджуваному об'єкті, явищі та тим багатше стануть її уявлення. На основі цих уявлень виникають розумові процеси, уява, формуються естетичні почуття.

У розвитку сприймання дітьми дошкільного віку головне значення має мова дітей. Розвиток мовлення дитини словами, а саме назвами предметів, ознак предметів, стану предметів та відносин між ними є дуже важливим фактором розвитку цілеспрямованого, осмисленого сприймання. Словесні позначення ознак і властивостей предметів сприяють осмисленому їхньому сприйняттю, чіткому розрізненню.

Виділяють такі основні види малюнку та його сприймання дітьми середнього дошкільного віку:

1. Лінійний (графічний) малюнок. Він створюється за допомогою графічних ліній (тип накреслень, етюдів, замальовок). Викликає певні труднощі у дітей, сприймання об'єму вдається не всім дітям цього віку.

2. Світло-тіньовий малюнок. Передає предмети, образи, об'єм в більш реальному плані. Легко дається дітям завдяки тому, що в них уже сформовані поняття про форму і колір.

3. Умовний малюнок. Представляє собою стилізоване, спрощене площинне зображення. Сприймається дітьми дуже добре.

4. Малюнок за допомогою сітки. Завдяки простоті легко дається дітям та подобається їм. Привчає дітей глибше вникати в форму предметів, в співвідношення його окремих частин. Розвиває навички чітко передавати всі намальовані лінії. Підготовлює дітей до вільного малювання, при умові його якісного виконання дітьми.

При малюванні діти спостерігають форму змальованого предмету, розвивають пам'ять та уяву, привчають очі до розрізнення світлових відтінків, розвивають свою здатність живо відтворювати уявлення про бачене.

До завдань вихователя на заняттях з образотворчого мистецтва у дітей середньої групи можна віднести: 1) виховувати в дітей емоційно-естетичне ставлення до навколишньої дійсності й учити творчо відображати її в роботах з малювання, ліплення, аплікації тощо; 2) розвивати естетичне сприймання, уяву, фантазію, відчуття ритму в кольорах та лініях; 3) спонукати дітей аналізувати предмет, який складається з кількох частин, визначати форму кожної з них, кольори, відтінки; 4) помічати більшу кількість ознак предмета, створювати виразний образ та застосовувати дітей самостійно передавати образи; 5) спрямовувати діяльність дітей на практичне використання робіт в іграх, розвагах, святах; 6) виховувати культуру праці; 7) ознайомлювати з образотворчим мистецтвом.

Відома вчена А. Богуш вважає, що діти середнього дошкільного віку на занятті з образотворчої діяльності повинні розвивати такі навички художньо-естетичного сприймання, яке включає емоційну чутливість до відчуття художньо-виражальних засобів та творчої уяви [9].

Естетично-художній напрямок включає: розвиток художнього сприйняття, розгляд репродукцій та слайдів картин, організація бесід, продуктивна образотворча діяльність (ліплення, малювання, аплікація).

Автори (Г. Сухорукова, О. Дронова, Н. Голота, Л. Янцур) особистісно-діяльнісний, ціннісний підхід у технології образотворчої діяльності дітей дошкільного віку, проголошують через тезу: «Образотворчість як специфічний вид діяльності має допомогти дитині увійти в соціум та бути успішною в ньому» [47, с.12].

Дослідниця В. Баранова зазнає, що займаючись художньою творчістю, діти люблять експериментувати з різними матеріалами, фарба, що змивається, пластилін, бруд, пісок і навіть мильна піна - все це дає дітям гарну можливість познайомитися з новими квітами, формами, текстурою. У ході цих занять діти не тільки одержують різноманітний сенсорний досвід, але здобувають знання про те, що таке товщина, твердість, плинність, щільність і т. ін. [4, с.13].

Отже, образотворче мистецтво виступає, як середовище оволодіння образотворчістю. Воно надає дітям можливість передавати особисті враження про світ за допомогою різних зображувальних матеріалів і технік. Дає переживати відчуття творчого піднесення, почуття радості, захоплення, здивування, отримати кінцевий продукт своєї діяльності та позитивні відгуки за свою роботу.

У Базовому компоненті дошкільної освіти освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» передбачає сформованість доступних для дітей середнього дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають

ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів навколишнього світу [6].

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» орієнтує усіх учасників освітнього та виховного процесу на сенсорне виховання та сенсорний розвиток дитини як частину освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». Вона спрямована на всесторонній розвиток дитини, формування її особистості та підготовку до школи [57].

Аналізуючи освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» дійшли висновку, що вона спрямована на формування у дітей сенсорного виховання та розвитку; пошуково-дослідницьких умінь; цілісної картини світу; компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

1.3. Обґрунтування педагогічних умов сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва

Педагогічні умови - категорія, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [35].

Дослідженням педагогічних умов у різних сферах педагогіки займалися І. Бабій, А. Богуш, В. Кузь, Ю. Малікова, Л. Михайлова, О. Музика, А. Литвин, Л. Руденко, Є. Хриков, Л. Шульга та інші вчені. Розвиток особистості засобами образотворчого мистецтва досліджували такі педагоги-художники як М. Мурашко, Ф. Кричевський, В. Котляр, І.Швачунов та ін.

Педагогічні умови – це обставини, які зумовлюють певний напрям розвитку педагогічного процесу [52, с.12]. Вони повинні відповідати певним

вимогам, а саме: мати системний характер, мати чітко визначену структуру та забезпечувати зв'язки між елементами цієї структури [2].

Форми педагогічної діяльності, які забезпечують процес сенсорного виховання, виступають саме елементами цієї структури та подані на рис.4.

Вважаємо, що «педагогічні умови» сприяють успішному виконанню будь-якої діяльності та сприяють досягненню високого професійного рівня, отже вони виступають педагогічно-комфортним середовищем.

Рис. 4. Форми педагогічної діяльності

О. Музика визначає наступні педагогічні умови: урахування вікових особливостей та індивідуально творчих здібностей дітей, створення атмосфери співтворчості у ЗДО між вихователем та дітьми, активізація творчих здібностей дітей на заняттях забезпечення індивідуального та диференційного підходів підготовки дітей, оптимальне поєднання змісту, форм, методів і засобів на заняттях, створення атмосфери креативності, правильне оцінювання [32].

Науковець Ю. Малікова вважає образотворчу діяльність найбільш сприятливою для здійснення повноцінного сенсорного виховання дітей. Доцільними педагогічними умовами сенсорного розвитку дошкільнят

засобами образотворчого вважає: організацію цілеспрямованих властивостей і якостей предметів та відображення їх у мовленні дітей; інтеракцію ігрової й образотворчої діяльності дітей у процесі засвоєння сенсорних еталонів, занурення дітей в активну сенсорно-пізнавальну діяльність у процесі образотворчої діяльності [26].

Дослідниця І. Ликова виділяє такі педагогічні умови, необхідні для ефективного художнього розвитку дітей дошкільного віку:

- 1) формування естетичного ставлення й художніх здібностей в активній творчій діяльності дітей;
- 2) створення розвивального середовища для занять з малювання, ліплення, аплікації, художньої праці та самостійної дитячої творчості;
- 3) ознайомлення дітей з основами образотворчого й народного декоративно-прикладного мистецтва у середовищу музею й дошкільного освітнього закладу [22, с.5].

Під педагогічними умовами навчання образотворчого мистецтва дітьми середнього дошкільного віку ми розуміємо цілеспрямовано створені або використані обставини, що забезпечують результативність процесу навчання в ЗДО.

Для сенсорного виховання в закладах дошкільної освіти педагоги застосовують: розроблені програми; обладнання для проведення ігрової діяльності та занять дітей; методичні матеріали для педагогів ЗДО та їх вдосконалення; підручники щодо проведення занять та ігрової діяльності; учбово-пізнавальні книги для сенсорного виховання та вдосконалення.

У навчально-виховному процесі ЗДО задіяні наступні типи педагогічних факторів щодо сенсорного виховання та його вдосконалення дітей середнього дошкільного віку (див. табл. 1.2)

Таблиця 1.2

Типи педагогічних факторів щодо сенсорного виховання

Педагогічні фактори	Характеристика
Науково-методичні	Відповідають умовам навчальних програм закладів дошкільної освіти, посібникам схвалені МОН України. Вивчення та аналіз досвіду інших вчених у тому числі закордонних. Самоосвіта. Участь у різних проектах. Наприклад: “Думай на рівних”(за сприяння ЮНІСЕФ), “Абатке емпатій” (польсько-український проект).
Навчально-матеріальні	Удосконалення предметно-просторового середовища, залучення дітей у діяльність відповідно віку, надання дітям можливість вибирати вид діяльності, наповнення навчально-ігрової діяльності відповідними засобами та посібниками (фарби, олівці, альбоми, папір, ножиці, клей, пластилін, репродукції картин, конструктори LEGO тощо).
Морально-психологічні	Тип спілкування педагога та дітей, доброзичливе відношення педагога до дитини, сприяння педагога удосконаленню самостійності та ініціативи дітей до творчості, формуванні на заняттях атмосфери взаємоповаги та взаємодопомоги між дітьми, підтримка дитячої активності, показ робіт дітей в кінці заняттях та їх аналіз.
Організаційно-педагогічні	Взаємозв’язок усіх членів освітнього процесу; типи навчання, кількість дітей, місце та час виконання заходів, методи діяльності дітей, методи управління дитячою діяльністю. Доречно поєднувати різні види діяльності.

Дослідниця Л. Шульга зазначає, що ефективність упровадження технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку залежить від низки взаємообумовлених педагогічних умов: професіоналізму педагога як сукупності психолого-педагогічної, технологічної та культурологічної компетенцій, і мотивації дитини до художньої творчості. Ефективність формування в дошкільників внутрішньої мотивації до творчої діяльності на заняттях із малювання багато в чому залежить від створення позитивного соціально-психологічного клімату на занятті й урахування вікових та

індивідуальних особливостей дошкільників. Основними характеристиками психологічного клімату на заняттях із малювання слід назвати: позитивний настрій дітей і педагога; зацікавленість дітей змістом діяльності; взаєморозуміння; задоволеність взаємовідносинами та результатами діяльності [55, с.486].

Згідно проведеного теоретичного аналізу доречно виділяти педагогічні умови за трьома напрямками, які охоплюють всіх учасників освітнього процесу, а саме: дітей середнього дошкільного віку, батьків цих дошкільників, вихователів закладу дошкільної освіти.

Педагогічна умова перша - це використання ефективних форм та методів, спрямованих на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

Педагог закладу дошкільної освіти у своїй практичній роботі на заняттях з образотворчого мистецтва використовує різноманітні методи та прийоми, включаючи пояснення, демонстрацію, обговорення, практичну роботу, аналіз творів мистецтва та інше.

Педагогу (вихователю) важливо створити цікаве та захоплююче заняття для дітей. Для цього він використовує різні прийоми, а саме ігри, музичний супровід, показ картин відомих художників, спостереження за природою, відвідування музею (може буди і в онлайн режимі), організовує виставки дитячих робіт тощо.

Дорослим належить провідна роль у розвитку дітей дошкільного віку. Т. Поніманська зазначає, що дітям 4-5 років дорослий несе нові знання, пізнавальні враження, які втілюються у перші навчальні вміння [37, с.33].

Головне завдання організації зображувальної діяльності є виховання естетичних почуттів дошкільнят, а допоміжними виступають різноманітні технічні прийоми навчання. Чим більше органів чуття беруть участь у

сприйманні навколишнього, тим повнішими будуть уявлення та глибше буде пізнання у дошкільників.

Слід зазначити, що існує дві форми організації роботи в закладах дошкільної освіти з образотворчої діяльності дітей, а саме:

1. Індивідуальна робота дітей. При роботі з дітьми вихователю потрібно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, яка має свій потенціал, здібності та рівень розвитку. Особливу увагу слід приділяти дітям з особливими освітніми потребами.

2. Колективна робота дітей. Вона закладається саме в дошкільному віці в умовах ЗДО. Уміння працювати колективно формується у дітей поступово, при цьому ураховуються вікові особливості дітей. Спочатку дитина вчиться налагоджувати стосунки з однолітками у своїй групі закладу дошкільної освіти, а потім співпрацювати над цим завданням. В процесі колективного малювання, ліплення, конструювання та інше, створюються сприятливі умови для сенсорного виховання та розвитку творчих здібностей дітей, розвитку умінь разом знаходити і розв'язувати спільне завдання.

Під методами навчання образотворчої діяльності розуміють систему дій педагога, що організовує практичну і пізнавальну діяльність дітей. Прийомами навчання називають окремі деталі, складові частини методу [10, с. 21].

Методи навчання відносять до складного педагогічного явища, яке відображає закономірності, принципи, цілі, зміст та форми навчання.

Методи навчання образотворчого мистецтва поділяють на:

1. Традиційні методи:

- словесні (різноманітні бесіди, художня розповідь, опис, пояснення);
- наочні (ілюстрація, демонстрація, перегляд репродукцій картин);
- практичні (малювання гуашшю, аквареллю, кольоровим олівцем, крейдою, ліплення, аплікація, тощо).

2. Нетрадиційні методи:

- використання декоративно-прикладного мистецтва (застосування елементів народного ремесла);
- колективні завдання (спільна робота дітей над малюнком, колажем);
- нетрадиційні техніки - спосіб малювання різними матеріалами.

До нетрадиційних технік малювання відносять: малювання пальцями, долонями, малювання технікою пуантилізм - крапками (вушними паличками, поролоном), малювання паличком - розрізаними коктейльними трубочками, малювання зім'ятим папером, пір'їнкою, малювання за трафаретом тампоном, малювання на сітці, малювання штампами (із картоплі, капусти), набризк, кляксографія тощо.

Діти середнього дошкільного віку найбільше люблять малювати. Розмір олівців, зусилля при натиску, які потрібні для отримання яскравого кольору, пензлики різної товщини, нахил поверхні, на якій лежить папір для малювання, все це розвиває моторику дитини та сприяє сенсорному вихованню. Діти цього віку також дуже люблять ліпити, тому що пластилін матеріал податливий, пластичний, і результат помітний одразу. Вихователю слід заохочувати дітей до прагнення робити предмети різної величини і форми для того, щоб урізноманітнити способи роботи з пластиліном. Залюбки, діти цього віку, працюють з таким пластичним матеріалом, як солоне тісто. Солоне тісто пластичне, гарно держить форму, дуже зручно для створення виробів дитячої творчості. Потім вироби із солоного тіста можна розфарбувати та підсушити.

Нетрадиційні методики є дуже цікавими та доступними для дітей. Діти середнього дошкільного віку з великим задоволенням створюють свої роботи за допомогою долоні, вушної палички, різних штампів та радіють своїм роботам.

У процесі малювання у дітей середнього дошкільного віку розвиваються творчі здібності, художній смак, естетичне сприйняття прекрасного. Знання, вміння, навички здобуті на заняттях з образотворчого мистецтва, діти закріплюють у процесі самостійної художньої діяльності.

Педагогічна умова друга – це взаємодія сімейного виховання та суспільного дошкільного навчання у процесі сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчої діяльності.

Згідно Закону України №2145-УІІ «Про освіту» від 05.09.2017р. до основних завдань, що стоять перед закладом дошкільної освіти, є «взаємодія з родиною для забезпечення повноцінного розвитку дитини» [39].

У Законі України «Про дошкільну освіту» № 3788-ІХ, ухвалений 06.06.2024 р., набув чинності 01.01.2025 р. педагогічній підтримці батьків дитини приділена стаття 14. В якій зазначено, що педагогічна підтримка батьків дитини може надаватися шляхом консультацій (педагогічних або методичних, психологічних, інформаційних тощо), проведення освітніх заходів (курсів, семінарів, тренінгів тощо), надання інформації про навчально-методичне забезпечення для здобуття дошкільної освіти [38].

А. Богуш стверджує, що родина і ЗДО не можуть замінити один одного, а повинні взаємодіяти, здійснюючи вплив на розвиток дитини [10].

Дослідники Н. Семенова, Х. Лаврів, Д. Бондарчук до завдань взаємодії ЗДО з батьками віднесли: 1.Обґрунтування першочергової ролі батьків у вихованні дітей. 2.Розкриття ролі дошкільних навчальних закладів. 3. Допомога в усвідомленні особливостей дошкільного дитинства. 4.Залучення батьків до посильної участі у створенні умов для різноманітної діяльності дітей. 5.Ознайомлення родини зі специфікою розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку [42].

Плідна взаємодія педагогів з батьками вихованців щодо питання сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку засобами

образотворчої діяльності містить такі взаємопов'язані компоненти, як педагогічна просвіта батьків вихованців; активні різноманітні форми взаємодії вихователів ЗДО, дітей та їх батьків; спільна творчість всіх учасників освітнього процесу.

Педагоги ЗДО залучають також батьків під час проведення виставок дитячих робіт у якості членів журі для оцінки робіт дітей та з метою їх підтримки, для заохочення дітей до покращення своїх результатів, вдосконалення робіт та популяризації дитячого образотворчого мистецтва в суспільстві. Оцінка робіт дітей має бути об'єктивною та конструктивною, вказувати на сильні та слабкі сторони у роботі, для подальшого покращення робіт дошкільників. Більш конкретно форми спільної роботи закладу дошкільної освіти з батьками подані у таблиці 1.3

Таблиця 1.3

Форми спільної роботи ЗДО з батьками вихованців

Форми роботи	Методи спільної роботи
Індивідуальні	Консультації, бесіди тощо
Групові	Консультації з різними фахівцями (психологами, вчителями), майстер-класи, семінари-практикуми, тренінги, відкриті заняття, організація роботи батьківського комітету, створення та функціонування спільної ради, оформлення наочної інформації, виконання окремих господарських функцій
Колективні	Батьківські збори та конеренції, дні відкритих дверей, лекції, дитячі ранки, проведення родинних свят, організація та проведення виставки дитячих творчих робіт, виставки сімейної творчості, організація благодійного ярмарку тощо.

Педагогічна умова третя - це організація та удосконалення освітнього середовища в закладі дошкільної освіти.

Аналіз теоретичних джерел показав, що поняття “освітнє середовище” часто використовується у працях науковців однак однозначного та чіткого визначення не має. В широкому розумінні дослідник трактує його як оточення суб’єкта виховання та навчання в процесі його діяльності. Дослідники А. Петровський, Л. Сохань, Ю. Мануйлов зазначають, що освітнє середовище - це сфера життєдіяльності дитини, яка постійно змінюється.

Освітнє середовище — це система впливів і умов, які створюють можливість як для розкриття ще не виявлених інтересів і здібностей, так і для розвитку вже виявлених здібностей та особливостей кожної дитини, відповідно до притаманних кожному індивіду природних задатків і творчого потенціалу до саморозвитку [34, с.19].

Отже, освітнє середовище оточує дитину і з ним вона постійно взаємодіє. При цьому вчені зазначають, що освітнє середовище обов’язково має бути розвивальним. Шотландський психолог Джон Равен ввів поняття «розвивальне середовище» як простір для розвитку компетентності. Учений зазначав, що у «розвивальному середовищі» люди мають можливість прагнути до цілей, які їх цікавлять, і у процесі їх досягнення розвивати свою компетентність.

Багато дослідників відзначають значення правильної організації предметно-розвивального середовища для сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку (І. Гудим, Л. Зайцева, Н. Короткова, І. Луценко, В. Луценко, Т. Михальчук, О. Рейпольська, Г. Цвєткова).

Обґрунтування необхідних умов для створення розвивального середовища та подальшого розвитку його просторової структури, пов’язано із дотриманням певних принципів, серед яких наведемо: гетерогенності та складності просторово-предметного компоненту освітнього середовища; зв’язку різноманітних функціональних зон просторово-предметного компоненту освітнього середовища; гнучкості й керованості просторово-

предметного компоненту освітнього середовища; організації просторово-предметного компоненту освітнього середовища як носія символічних повідомлень; індивідуалізації (персоналізації) просторово-предметного компоненту освітнього середовища; автентичності (відповідності життєвим проявам) просторово-предметного компоненту освітнього середовища [12, с. 183].

Як зазначає Т. Михальчук у виховному середовищі мають панувати свобода, порядок, реальність, природність, естетичність, Монтессорі-матеріали. Це допоможе дітям упорядкувати свої знання про оточуючий світ, що в подальшому сприятиме кращому засвоєнню знань та умінь [30, с.106].

Для розвитку сенсорної моторики дітей (узгодження дій руки і очей), розвитку дрібних м'язів руки, сприйняття кольору, закріплення уявлення про властивості предметів та їх положення у просторі особливо цінними є гра з різними видами мозаїки.

Іграшки, що сприяють вихованню сенсорної культури дітей підбирається відповідно до листа МОН України від 18.07.2008 р. № 1/9 – 470 «Підбір і використання іграшок для дітей дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах» та мають відповідний сертифікат якості та висновок Державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

У предметному оточенні дитини 4-5 років переважають дидактичні іграшки, які сприяють накопиченню сенсорного досвіду, розширенню уявлень про форму, колір, положенню в просторі тощо.

Для продуктивної (образотворчої) діяльності матеріали та обладнання поділяються на два види: 1) матеріалами для образотворчої діяльності та конструювання; 2) обладнання загального призначення.

У набір матеріалів та обладнання для образотворчої діяльності включаються: 1) матеріали для малювання (аркуші паперу, альбоми, пензлики, фарби, різнокольорові олівці, фломастери, крейда); 2) матеріал для

ліплення (пластилін, солоне тісто, глина, дощечки для розкатування, пластиковий ніж); 3) матеріал для аплікації (різнокольоровий папір, картон, ножиці, клей, дощечка для намазування, інший матеріал; 4) матеріал для конструювання (дерев'яні та пластикові деталі конструктора, різноманітний природний та побутовий матеріал). Наприклад: сірники з яких можна побудувати будиночок.

Місце проведення занять має бути обладнане необхідними матеріалами, добре освітлене та бути ергономічним. Фарби, клей, папір, пластилін, стакан з водою, дощечки розміщують на столах так, щоб дітям було зручно працювати. Коли виникає потреба, дітям можна встати, поміняти воду, поділитися фарбами, витерти та помити руки. Діти повинні відчувати себе безпечно, зручно, комфортно, щоб із задоволенням виконувати завдання з образотворчого мистецтва. Саме створення доброзичливого, позитивного освітнього середовища є головною складовою для дітей.

Отже, сенсорному вихованню дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва сприятимуть такі педагогічні умови: 1. Використання ефективних форм та методів, спрямованих на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва. 2. Взаємодія сімейного виховання та суспільного дошкільного навчання у процесі сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва. 3. Організація та удосконалення освітнього середовища в закладі дошкільної освіти.

На нашу думку застосування цих педагогічних умов буде сприяти сенсорному вихованню, формуванню у дітей середнього дошкільного віку відповідних компетентностей, розвитку творчості, самостійності, креативності та любові до мистецтва.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Організація експериментального дослідження сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку

Виявлення рівня сформованості сенсорного виховання та розвитку дітей середнього дошкільного віку, стало метою експериментальної роботи. Метою експериментального дослідження також є з'ясування особливостей роботи, спрямованої на сенсорне виховання і розвиток дітей середнього віку засобами образотворчого мистецтва та експериментально перевірити вплив засобів образотворчого мистецтва на сенсорне виховання дітей 4-5 років.

Завдання експериментальної роботи :

1. Виявити рівні сформованості сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку, а саме здатність співвідношення кольору, знання кольорів та їх назв. Визначати розмір фігур та предметів, називати їх та співвідносити.
2. Провести аналіз календарних планів щодо специфіки освітньої роботи, спрямованої на розвиток сенсорики у дітей.
3. Провести анкетування вихователів ЗДО та батьків дітей 4-5 років із зазначеної теми.
4. Перевірити вплив засобів образотворчого мистецтва на сенсорне виховання та розвиток дітей середнього дошкільного віку.

У кваліфікаційній роботі експериментальне дослідження складалося з наступних етапів:

- 1.Констатувального етапу. Його метою є визначення інструментарію для вивчення рівнів сенсорного розвитку у середніх дошкільників та проведення відповідної діагностики.

2.Формувального етапу. На цьому етапі згідно результатів отриманих на першому етапі, був проведений формуючий експеримент, який складається з розробки та апробації психолого-педагогічних прийомів розвитку у дошкільників сенсорних еталонів. Апробація була проведена у експериментальній групі, з контрольною групою робота не проводилася.

3. Завершального (контрольного) етапу. Він полягає у повторному діагностуванні рівня розвитку дітей, з метою перевірити ефективність розроблених нами педагогічних умов сенсорного виховання.

Одеський заклад дошкільної освіти «Ясла-садок» № 225 Одеської міської ради став базою експериментального дослідження. У ньому взяли участь 38 дітей двох середніх груп у віці 4-5 років, батьки вихованців та 8 вихователів.

Для визначення сенсорного виховання та розвитку дітей середнього дошкільного віку створено: 1.Контрольну групу (КГ) до неї увійшли діти групи № 9 у кількості 20 дітей. Додаткові заняття у цій групі не проводились. 2.Експериментальну групу (ЕГ) до якої увійшли діти групи № 6 у кількості 18 дітей. Протягом дослідження у цій групі проводилися додаткові заняття з образотворчого мистецтва із використання нетрадиційних технік. Слід також зазначити, що у цій групі є дитина (Іван Р.) з особливими освітніми потребами (ООП), який має висновок інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ).

На початку констатувального етапу було проаналізовано Базовий компонент дошкільної освіти та чинні програми з метою з'ясування завдань та змісту сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в освітньому напрямі «Дитина в сенсорно пізнавальному просторі» зазначено: «сформованість доступних для дитини дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів навколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати

отриманні знання у практичній діяльності (сенсорно-пізнавальній, ігровій, трудовій, тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у неї наочно-дієвого мислення». Було проаналізовано три програми з дошкільної освіти «Дитина» «Я у Світі», «Українське дошкілля» та сформована табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Вимоги до перцептивних дій дитини середнього дошкільного віку за різними програмами

Назва програми	Вміння дитини
«Дитина»	Визначено розвиток відчуття і сприймання дитини (зорові, слухові, тактильні тощо); залучення дітей до сенсорного виховання із використанням засобів образотворчого мистецтва, дидактичних ігор тощо; різноманітних дій з предметами та іграшками; навчання дітей групувати предмети за певними ознаками: кольором, величиною, формою; створення ситуацій, які спонукають дітей до виділення цих ознак предметів [14].
«Я у Світі»	Дитина має уявлення про величину, кількість; розуміє зміст та розрізняє поняття «багато – мало», «багато – один», «більше – менше», «стільки ж»; володіє елементарними знаннями про форму предметів, об'єктів; розміщення їх у просторі (попереду, позаду, внизу, високо, низько, поруч); розуміє слова, що пов'язані з визначенням відстані (близько – далеко); добирає та об'єднує предмети або їх частини відповідно до форми та величини; виділяє форму, колір, величину об'єктів природи; впізнає і відтворює в пам'яті побачені раніше предмети; визначає і називає форму предметів та знаходить їх (круг, квадрат, трикутник, овал, прямокутник) та об'ємні геометричні фігури (куля, куб); порівнює предмети, об'єкти за величиною, формою, робить спробу групувати предмети на великі, маленькі; визначає основні напрями руху (вперед, назад, угору, вниз) [57].
«Українське дошкілля»	Дитина здатна співставляти предмети за величиною, формою, кольором; вміє групувати предмети за величиною, формою, кольором; розрізняти такі поняття як «на», «в», «під», «за», «вгорі-внизу», «далеко-близько», «високо-низько», визначає предмети на дотик, зіставляє їх за кольором та формою [51].

Аналіз цих програм показав, що всі вони направлені на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку та формуванню у них сенсорних навичок - навчати дітей розпізнавати та групувати предмети за величиною, формою, кольором, орієнтуватися в просторі.

Для продовження констатувального етапу визначили критерії та рівні сенсорного розвитку. За критерії сенсорного розвитку обрали: 1) уявлення дітей про величину, форму, колір предметів; 2) вміння дітей розрізняти предмети за формою, кольором, співставляти їх; 3) під час занять з образотворчого мистецтва, вміння тримати олівець, домальовувати фігури та беремо до уваги переживання позитивних емоцій, інтерес до дій з олівцями і фарбами різного кольору, пластиліну.

Було визначено 3 рівні сенсорного розвитку дітей 4-5 років (див. табл. 2.2.)

Таблиця 2.2

Рівні розвитку дітей 4-5 років та їх характеристика

Рівні	Характеристика
<i>Високий</i>	Дитина розрізняє 7-8 кольорів (червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, білий, чорний); називає їх; вміє самостійно розрізняти сенсорні еталони форми; вміє групувати окремі деталі картини в цілісну; в них наявний стійкий інтерес до образотворчого мистецтва, вміють тримати правильно олівець, домальовувати фігури; вони переживають позитивні емоції під час малювання, ліплення, аплікації.
<i>Середній</i>	Дитина розрізняє 7-8 кольорів (червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, білий, чорний), але у неї виникають незначні помилки; вона не завжди правильно називають кольори; іноді помиляється в розрізненні предметів різних форм: коло, куля, квадрат, кубик, прямокутник; іноді потребує допомоги вихователя під час виявлення сенсорних еталонів форми або групування окремих деталей картини в цілісну; правильно тримає олівець, але коли домальовує предмет виникають незначні труднощі та потребує допомоги вихователя; переважно переживає позитивні емоції під час малювання, ліплення, аплікації.

Рівні	Характеристика
<i>Низький</i>	У дитини під час розрізнення восьми кольорів (червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, білий, чорний) виникають значні помилки; вона не називає правильно 4 – 5 кольорів; не може без допомоги вихователя розрізнити предмети різних форм: коло, квадрат, кубик, прямокутник; часто потребує допомоги вихователя під час виявлення сенсорних еталонів форми або групування окремих деталей картини в цілісну; інтерес до образотворчого мистецтва падає бо швидко втомлюється; переживає слабкі позитивні емоції під час малювання, ліплення, аплікації.

У методичній літературі існує достатня кількість методик діагностування, що дозволяють виявити рівень сформованості уявлень дошкільників про сенсорні еталони.

Для нашого експериментального дослідження з дітьми 4-5 років ми використовували наступні п'ять методик [29 с. 145-150]:

1. «Овочі та фрукти». Використовується для діагностики сприймання кольору.
2. «Розрізнення колірних відтінків». Використовується для виявлення здібності до сприйняття кольорів у дитини.
3. «Розрізні картинки». Використовується для вивчення рівня розвитку дій сприйняття, вміння виділяти інформативні точки і по них відтворювати образ предмету.
4. «Коробочка форм». Використовується для діагностики рівня розвитку дій сприйняття і ступінь їх інтеріоризації у дітей та наявність у дитини сенсорних еталонів форми.
5. «Домалой фігури». Використовується для вивчення уявлення про здібності малюка до цілісного сприйняття форми предметів, про стан його графічних навичок, здатності здійснювати симетричне зображення. Усі використані методики подані у Додатку А.

При виконанні дітьми завдань за всіма п'ятьма методиками ми спостерігали: за бажанням дітей виконувати ці завдання; їх розуміння завдань; здатність розуміти помилковість своїх дій; зацікавленість в кінцевому результаті; різні способи виконання завдань (неповне виконання, виконання після спільних дій з вихователем, після показу, самостійне виконання); результат (точне виконання, неточне виконання, невиконання).

Оцінювання дітей за кожне завдання за всіма методикам велося наступним чином: високий рівень – 3 бали; середній рівень – 2 бали; низький рівень – 1 бал; відсутня відповідь - 0 балів

Таким чином, загальна сума балів дітей відповідала таким рівням : високий рівень - 14-15 балів; середній рівень – 10-13 балів; низький рівень – 0-9 балів.

Результати виконання сенсорних завдань дітьми контрольної групи (КГ) подано в Додатку Б та експериментальної групи (ЕГ) подано в Додатку В.

Результати формувального етапу дослідження подані у таблиці 2.3.

Із таблиці видно, що в контрольній групі є одна дитина з високим рівнем, а в експериментальній вона відсутня. Детально результати роботи контрольної групи дітей (КГ) подано на діаграмі (див.рис.5.)

Таблиця 2.3

Результати формувального етапу діагностування дітей середнього дошкільного віку

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	1	5	0	0
Середній	16	80	12	67
Низький	3	15	6	33
Усього	20	100	18	100

Із таблиці видно, що в контрольній групі є одна дитина з високим рівнем, а в експериментальній вона відсутня. Детально результати роботи контрольної групи дітей (КГ) подано на діаграмі (див.рис.5.)

З діаграми видно, що високий рівень має 1 особа Ганна К.- 5%, низький рівень -15%, мають три дитини Гліб Б., Анастасія Р. та Ілля Ч., інші діти мають середній рівень -80%. Отже переважна більшість групи добре розрізняє кольори та їх відтінки, діти обізнані з геометричними фігурами, можуть складати картинку із розрізаних окремих частин. Складнощі у дітей викликала методика №2 (М.2) «Розрізнення колірних відтінків» для виявлення здібності до сприйняття кольорів у дітей. Дітям потрібно було скласти 10 карток від найтемнішого до найсвітлішого. Складнощі з цим завданням були також у Андрія Г. та Антоніни Г.

Рис. 5. Результати виконання завдань у дітей 4-5 років контрольної групи на констатувальному етапі

Складно виконувалося завдання дітьми за методикою № 5 (М.5) «Домалюй малюнок» потрібно було домалювати, коло, метелика та рибку. У дітей, які мало малюють та мають погану уяву це завдання викликало багато питань та самотійно вони його не зробили, а саме Андрій Г., Богдан З., Ярослав О., Аліса О., Дар'я П., Анастасія Р., Дмитро Т., зовсім не змогли його виконати Гліб Б., Ілля Ч. Інші три методики дуже сподобались дітям, вони гарно з ними впорались.

Візуально результати виконання завдань експериментальної групи дітей (ЕГ) подано на діаграмі (див.рис.6.).

Рис. 6. Результати виконання завдань дітей 4-5 років експериментальної групи на констатувальному етапі

З діаграми видно, що з високий рівень немає ні одної дитини у групі, низький рівень -33%, мають шість дітей Макарій Б., Софія К., Джан Н., Олександр С, Артем Ш., Іван Р.(дитина з особливими освітніми потребами - ООП). Середній рівень - 67% мають інші діти групи – 12 осіб.

Також, складнощі у дітей викликала методика №2 (М.2) «Розрізнення колірних відтінків» для виявлення здібності до сприйняття кольорів у дітей, а саме у дітей з низьким рівнем – 6 осіб та також у Дмитра Б., Дмитра В., Валерії М., зовсім нічого не зробили у цьому завданні - Макарій Б. та Іван Р.

У цій групі менша кількість дітей добре розрізняє кольори та їх відтінки, не всі діти гарно обізнані з геометричними фігурами, переважна більшість гарно складають картинку із розрізаних окремих частин. Завдання за методикою №5 (М.5) «Домалой малюнок» виконувалось із найбільшими ускладненнями (див. Додаток А).

Дійшли висновку, що діти мало малюють самостійно, отже їм потрібно більше малювати, як у ЗДО так і вдома. У ЗДО цьому виду образотворчого мистецтва треба приділяти більше часу у роботі з дітьми середнього дошкільного віку.

Загальний вигляд результатів дослідження контрольної та експериментальної групи на констатувальному етапі дослідження подано на рис. 7.

З діаграми видно, що у контрольній групі високий рівень на 5% вищий ніж у експериментальній групі, середній рівень вищий у контрольній групі на 13 % та низький рівень вище у експериментальній групі на 18 %. Тобто більш високі показники сенсорного розвитку у дітей середнього дошкільного віку контрольної групи.

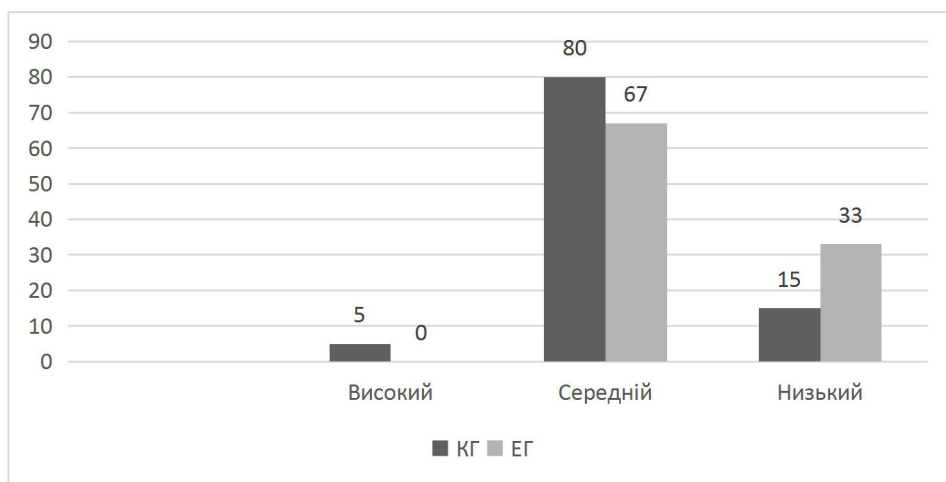

Рис. 7. Результати дослідження контрольної та експериментальної групи на констатувальному етапі дослідження

На наступному етапі дослідження – формувальному планується проведення ряд занять з образотворчого мистецтва з дітьми та з батьками експериментальної групи саме для покращення результатів нашого дослідження щодо вдосконалення рівня сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

2.2.Методика реалізації педагогічних умов сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва (оформити згідно методичних рекомендацій)

На другому етапі дослідження (формульованому) була організована робота, щодо удосконалення сенсорного виховання шляхом впровадження педагогічних умов сенсорного виховання та використання засобів образотворчого мистецтва на заняттях у дітей 4-5 років. Заняття проводилися 2 рази на тиждень із використанням нетрадиційних технік малювання, ліплення тощо. Також цьому сприяють різноманітні методи навчання дітей, до яких відносять: наочно-дійсний показ; словесні пояснення; словесні речення; виконання доручень; багаторазове виконання вправи (якщо дитині важко виконати дію, вихователь повинен взяти її руку в свою і виконати дію) [48].

Впровадження педагогічних умов сенсорного виховання дітей 4-5 років засобами образотворчого мистецтва проводилось з усіма учасниками освітнього процесу, а саме: дітьми та їх батьками, вихователями, цю модель подано у вигляді схеми (див. рис. 8.).

Після складання схеми та загального розуміння моделі сенсорного виховання були проаналізовані календарні плани вихователів. Аналіз показав, що у досліджуваних групах № 9 та № 6 Одеського ЗДО № 225 слабо простежується система роботи з застосуванням образотворчої діяльності, саме у процесі сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку. Для покращення цієї роботи було проведено анкетування вихователів (див. Додаток Д).

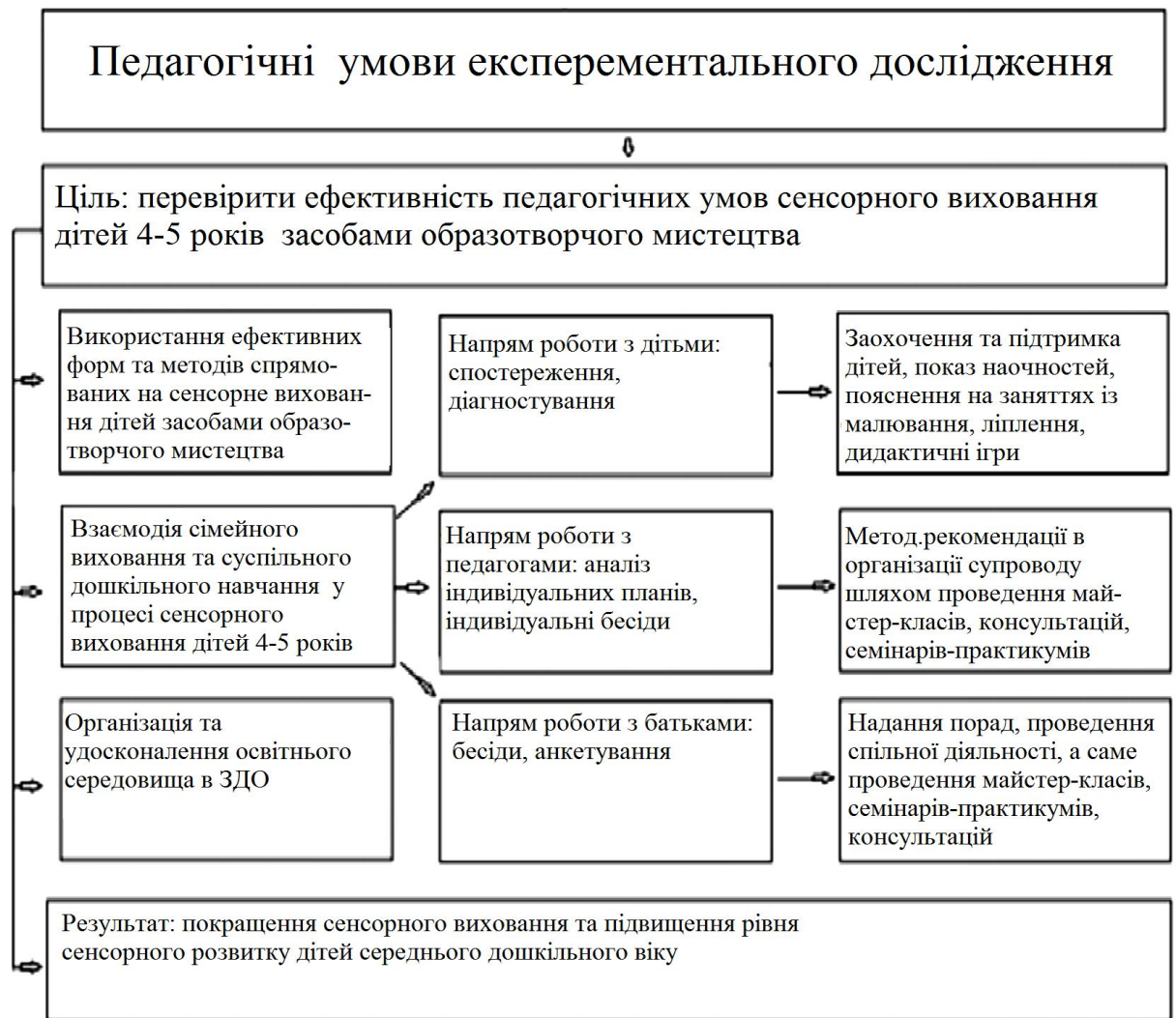

Рис. 8. Модель сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва

Анкетування пройшли 8 вихователів ЗДО. Середній вік вихователів, що прийняли участь в анкетуванні - 52 роки, самому молодому вихователю (40 років), три особи має передпенсійний вік. Переважна більшість має вищу педагогічну освіту за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» та стаж педагогічної роботи більше 15 років. Обробка зібраних анкет показала про загальну обізнаність педагогів з питань сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Більшість респондентів (95%) правильно визначають поняття сенсорного виховання, сенсорної культури, сенсорного розвитку дитини та сенсорних

еталонів. Це свідчить про належний рівень теоретичної підготовки педагогів.

Слід зазначити, що вихователі демонструють різні підходи до трактування основних понять, що може бути зумовлено відмінностями у професійному досвіді або доступності методичних матеріалів.

Таким чином, проведене опитування дало можливість виявити як сильні сторони організації сенсорного виховання у ЗДО, так і проблемні моменти, що потребують удосконалення. Це створює підґрунтя для планування подальшої роботи педагогічного колективу у напрямку підвищення якості сенсорного виховання та розвитку дітей дошкільного віку.

Покращення роботи у сфері сенсорного виховання, бачимо у підвищенні професійних компетенцій та креативності вихователів. Креативний вихователь постійно вирішує завдання шукає відповідні стимулятори, прагне наперед уявити настрій дитини, можливі збої у настрої, продумує зміст розмови, інтонацію, жести, міміку [23, с.13].

Особливої уваги потребує підвищення мотивації батьків до участі у сенсорному вихованні та розвитку дітей. З цією метою з батьками контрольної групи (КГ) та експериментальної групи (ЕГ) було проведено анкетування (див.Додаток Е). Нам цікава була думка батьків щодо сенсорного виховання, їх обізнаність з цього питання та які кроки робляться у них дома щодо сенсорного виховання їхньої дитини.

Аналіз анкети показав, що більшість батьків на запитання «Чи знаєте Ви що таке сенсорне виховання?» дали позитивну відповідь 58% батьків контрольної групи (КГ) та 46 % експериментальної групи (ЕГ). Відповідаючи на запитання «Чи приділяється належна увага сенсорному вихованню у ЗДО?» Задоволені роботою ЗДО -90% батьків контрольної групи та 87 % експериментальної групи. Більшість батьків КГ та ЕГ - 80% зазначили, що бачили інформацію про сенсорне виховання на сайті ЗДО та у телеграм чаті груп. Переважна більшість батьків обох груп зазначили, що удома для

сенсорного виховання у них є саме засоби образотворчого мистецтва (олівці, фарби тощо). На запитання «Чим найбільше любить займатися Ваша дитина удома?» батьки обох груп вибрали саме малювання 85% -КГ та 80%- ЕГ. Щодо обізнаності з кольорами ми отримали такі відповіді у КГ- знає 5 кольорів - 55% дітей, знає 7 кольорів - 20% дітей та знає більше 7 кольорів - 25%. На питання щодо обізнаності з відтінками кольорів -75% знають, 15% не знають та 10% батьків не знають відповідь на це запитання. У ЕГ 5 кольорів знає 50% дітей, 7 кольорів знає 30% дітей та більше 7 кольорів 20% . На питання щодо обізнаності з відтінками кольорів знають - 60% , не знають - 20% та 20% батьків не знають відповідь на це запитання. На питання «Які геометричні фігури знає ваша дитина?»- 70% батьків КГ відповіли, що ромб, прямокутник, коло, трикутник, квадрат, овал та 60% батьків у ЕГ обрали цю саму відповідь. Переважна більшість батьків обох груп надає перевагу іграшкам купленим у магазині КГ-90%, та ЕГ-80%. На останнє питання анкети «Чи робили Ви зі своєю дитиною самостійні поробки або іграшки?» відповіді батьків невтішні у КГ 85 % не робили, тільки 15 % робили; у ЕГ 90% не робили, тільки 10 % робили.

Отже, батьки дітей обізнані із сенсорним вихованням, однак вони мало часу приділяють спільній діяльності зі своєю дитиною, у т.ч. образотворчому мистецтву. Дійшли висновку, що роботу у цьому напрямку потрібно посилити, шляхом розробок методичних рекомендацій, проведення консультацій, семінарів-практикумів, майстер-класів з метою підвищення мотивації батьків до участі у сенсорному вихованні та розвитку своїх дітей. Адже, удома зі своєю дитиною можна зробити дуже гарні та цікаві роботи із пластиліну, солоного тіста, паперу та інших матеріалів у т.ч. природних (ракушки, каштани тощо).

Педагогічна умова №1 спрямована на використання ефективних методів і форм, спрямованих на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

На наш погляд, у цій роботі ефективними стали заняття з образотворчого мистецтва, в першу чергу малювання, облаштування куточка образотворчої діяльності для самостійних занять дітей, а також використання різноманітних ігор, спрямованих на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку.

З дітьми експериментальної групи (№ 6) була організована та проведена серія занять (2 рази на тиждень, протягом 3-х тижнів) з образотворчої діяльності та з використанням нетрадиційних технік малювання, ліплення спрямованих на сенсорне виховання та сенсорний розвиток дітей 4-5 років (див. Додатки 3-М).

Корисними для дітей також були заняття самостійною художньою діяльністю в облаштованому куточку, під час яких діти під керівництвом педагога самі обирали тему та матеріал для малювання або розмальовок.

Слід зазначити, що всі проведені заняття ми робили комбінованими поєднували та застосовували різні методики нетрадиційного малювання з казкою, руханками або пальчиковою гімнастикою, включали музику, показували витвори образотворчого мистецтва (репродукції картин) тощо.

Перше заняття із нашої серії проведених занять - «Ліки для Зайчика - побігачика» (Додаток 3). На ньому діти виконували спільну роботу. Його метою є розвиток сенсорного виховання (розвиток дрібної моторики рук), зв'язного мовлення, емпатії, вміння працювати у групі, збагачувати сенсорний досвід. Діти малювали гілки калини методом пуатилізму – ватною паличкою. На початку заняття вони послушали казочку про Зайчика -побігачика, який заболів та матуся його лікувала.. Далі зробили руханку та до дітей завітали казкові герої та пригостили їх варенням з малини та чаєм із липи. Потім діти із задоволенням малювали гілочки

калини, користуючись для цього ватною паличкою. Роботи у всіх вийшли гарні, яскраві. На цьому занятті активну участь прийняли Ганна К., Дар'я М., Іван Т. Дитина з особливими освітніми потребами Іван Р. відсторонився та відмовлявся малювати, потім взяв паличку умокнув один раз у фарбу створив пару ягідок та інтерес на цьому у нього пропав.

На другому занятті «Пригоди у пошуках Пензлика» (Додаток Ї) метою якого є розвиток сенсорного виховання, закріплювати знання про колір, форму, вміння працювати у команді (колективне малювання), збагачення сенсорного досвіду, розвивати вміння малювати методом штампування (кришечками), пальцями, восковими олівцями тощо.

У гості до дітей завітала лялька Катруся та її братик Сергійко, Їжачок, Ведмідь, Сова.. Всі вони активно допомагали Катрусі знайти пензлика. Всі діти виконували завдання із задоволенням, заняття викликало позитивні емоції у дітей. Навіть Іван Р. взяв кришечку та з інтересом робив методом штампування яблучка. Колективна робота була розміщена у роздягальні де діти із захопленням показували де його яблука своїм батькам.

Зацікавленість у дітей визвало заняття з пластилінограії «Сова» (Додаток Й). Це заняття сприяє розвитку дрібної моторики рук, покращує відчуття кольору, розвиває сенсорну культуру дітей середнього дошкільного віку.

Діти відгадували загадки про сову, послушали про неї вірш, зробили вправу для пальчиків «Пташка полетіла», вирізали основу для Сови та її очі, малювали контур тулуба, голови, крил. А потім перейшли до самого процесу роботи із пластиліну, підбирали кольори для пір'ячка та старанно його розмазували створюючи крок за кроком саму Сову. Особливо цікаво було їм робити голову Сови із великими очима із фольги. Дуже гарні роботи вийшли у Тимофія Д., Дмитра В., Софії К., Макарія Б. та інших. Дитина з ООП - Іван Р. активно розпочав працювати, однак бистро стомився та залишив роботу на середині виконання. В кінці діти створили виставку своїх робіт.

На наступному занятті «Дерева» (Додаток К) ми продовжували знайомити дітей з нетрадиційними техніками, а саме методом друкування штампом із картоплі. Закріплювали знання дітей про те, що дерево – це живий об’єкт. Продовжували розвивати сенсорне виховання, образне мислення, творчу фантазію дітей та виховувати акуратність у роботі. Розвивати інтерес дітей до вивчення різноманітних способів зображення дійсності. Діти відгадували загадки про дерева. Прослухали цікаву інформацію про них та як їх намалювати. Стовбур та гілки діти створювали своїми долонями, а листочки робили штампом із картоплі, які їм вирізали дорослі. Кожна дитина із цікавістю створювала своє дерево. Дуже гарні роботи вийшли у Катерини В., Єгора В., Ангеліни К., Діани Т. Намалював своє деревце - Іван Р. Наприкінці заняття була створена виставка дитячих робіт. У дітей групи вийшов чудовий осінній ліс, яким вони пишалися.

Далі ми познайомили дітей з технікою малювання аквареллю на мокрому папері «Веселка після дощу» (Додаток Л). Для цього діти спочатку ознайомились з картиною української художниці Оксани Збруцької «Веселка над селом». Обговорили які кольори використала майстриня, що зображено у просторі «ліворуч», «праворуч», «внизу» та ін. Далі діти відгадували загадки, пограли у гру «Склади пазл», послухали вірш про райдугу та закріпили які кольори має веселка. Послухали історію Каченят про те, як папір став мокрим. На мокрому папері діти почали творити, вони наносили кольори та спостерігали, як змішуються кольори та утворюються нові - кольори райдуги.. Змішування кольорів та створення нового кольору викликало жваву цікавість дітей. Всі діти отримали позитивні емоції та цікавий досвід.

На останньому занятті «Бал для квітів» (Додаток М), метою якого є розвиток сенсорного виховання, мовлення, пам’яті, уяви. Закріпити та розширити знання дітей про кольори та квіти, вивчити такий нетрадиційний прийом як штампування трафаретом із пекінської капусти.

У ході заняття діти із цікавістю розглянули репродукцію картини Катерини Білокур «Мальви та троянди», розказали що вони бачать, які кольори

використовувала майстриня, прослухали музику Є. Доги «Вальс», зробили пальчикову гімнастику та із задоволенням малювали рожеві троянди штампом із пекінської капусти. Ця техніка їм дуже сподобалась, далі вони власноруч домальовували листя та стовбури до троянд за допомогою зеленого фломастера або олівця на свій вибір. В кінці заняття була створена виставка дитячих робіт. Дітям дуже сподобалось це заняття, вони хотіли ще створювати інші роботи використовуючи пекінську капусту.

У створеному куточку самостійної художньої діяльності діти найчастіше полюбили працювати з розмальовками.

Таким, чином діти середнього дошкільного віку вчаться працювати з різноманітними техніками образотворчого мистецтва та матеріалами, розвивати дрібну моторику рук, закріплювати знання про форму, колір, величину предметів, отримували від роботи естетичне та емоційне задоволення отримуючи готову роботу.

Педагогічна умова №2 нашого дослідження – взаємодія сімейного виховання та суспільного дошкільного навчання у процесі сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

Для її реалізації нами були розроблені методичні рекомендації для батьків «Використання нетрадиційного малювання у дитячому садку та дома», консультація для батьків «Нетрадиційні техніки ліплення різними матеріалами», проведений семінар-практикум для батьків та їх дітей «Чудова калина», які стосуються підвищення сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва у ЗДО та удома та обізнаності батьків з цього питання (Додатки Н, П, Р).

У розроблених методичних рекомендаціях для батьків «Використання нетрадиційного малювання у дитячому садку та дома» (див. Додаток Н). Метою цих методичних рекомендацій є ознайомлення батьків з нетрадиційними

матеріалами і засобами зображення. Показати як засоби образотворчого мистецтва впливають на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку.

На початку зустрічі батьки послушали доповідь на тему: «Роль нетрадиційного малювання у розвитку творчості дитини». Доповідь визвала зацікавленість у батьків. Далі батькам вихованців продемонстрували матеріали, які можна використовувати в нетрадиційному малюванні. Та їм показали дитячі малюнки, виконані в різних техніках зображення. Троянди виконані технікою монотипія - штампування пекінською капустою; веселка намальована аквареллю на вологому папері; яблука намальовані штампуванням кришечками; малина намальована пальчиками; калина намальована вушними паличками, дерево з листочками намальоване штампом із картоплі, а стовбур дитячою долонею тощо.

У кінці зустрічі батькам роздали пам'ятки для батьків «Розвиток дитячої творчості», зробили висновки та провели рефлексію.

Консультація для батьків «Нетрадиційні техніки ліплення різними матеріалами» (див. Додаток П). Мета консультації: ознайомлення з нетрадиційними техніками ліплення із застосуванням різного матеріалу для покращення сенсорного виховання дітей.

У ході консультації батьків ознайомили з наступними техніками: 1) малювання пластиліном: техніка художнього малювання пластиліном; техніка декоративного прийому; техніка мозаїки з маленьких пластилінових кульок. 2) Ліплення із солоного тіста - виготовлення виробів.

Батькам дали рецепт приготування солоного тіста для поробок із дітьми. Показали приклади ліплення із солоного тіста таких виробів як, магніт на холодильник, рамочка для фото, абетка тощо.

Метою семінар-практикуму для батьків та їх дітей «Чудова калина» (див. Додаток Р) є розвиток сенсорного виховання, збагатити знання дорослих та дітей про різноманітність кольорів та красу рослинного світу. Вчити робити аплікацію куща калини, передаючи його характерні ознаки (нахилені гілки, листя, кетяги калини).

Розвивати у дітей пам'ять, мислення, увагу, уяву, творчі здібності та взаємодію з дорослими.

Батькам на початку семінару запропонували пригадати прислів'я про калину і Україну. Далі всі прослухали вірш про калину та пригадати легенди про нашу «Червону калину». Дітям зачитали легенду «Про Калину та Килину». А далі розпочалося справжнє диво на очах дітей та дорослих, завдяки їх спільній праці, ріс кущ чудової червоної калини, під музику українських пісень.

Семінар-практикум викликав позитивні емоції у дорослих та дітей. Роблячи рефлексію у кінці заняття дорослі наголосили, що семінар був дуже корисним, вони винесли багато нового для подальшої спільної творчої праці з дітьми вдома для підвищення сенсорного виховання своїх дітей.

Педагогічна умова №3 — організація та удосконалення освітнього середовища в закладі дошкільної освіти.

Зазначимо, що до основних компонентів системи організації та керування освітнім середовищем відносяться п'ять найбільш суттєвих принципів якості освітнього закладу:

- упевнене керівництво;
- орієнтація на споживачів соціального замовлення та їх задоволеність;
- неперервне покращення інновацій;
- орієнтація на педагогів і співробітників, підвищення їх кваліфікації;
- відповідальність перед суспільством [34, с.72].

Одеський ЗДО № 225 очолює впевнений керівник Олена Ч., яка працює на цій посаді 17 років. Заклад орієнтований на споживачів послуг, тобто батьків вихованців та задовольняє їх потреби, створені інклюзивні групи для дітей з особливими освітніми потребами. Для безпеки дітей, облаштоване укриття. У ЗДО відбувається покращення інновацій, шляхом застосування новітніх технологій навчання. Педагоги постійно підвищують свою кваліфікацію. Педагоги - вихователі ЗДО засвоюють нові теоретичні знання та

удосконалюють практичні навички, які отримають переважно шляхом самоосвіти. Зараз дуже багато майстер-класів розміщених на каналі (<https://YouTube.com>.) існує багато безкоштовних вебінарів із різноманітними темами навчання у т.ч. з питань сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Нами з цією метою була проведена групова консультація для вихователів ЗДО на тему «Особливості сенсорного виховання дітей 4-5 років засобами образотворчого мистецтва» (див. Додаток С). Вихователі розширили свої знання про використання засобів образотворчого мистецтва для підвищення сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку.

З метою покращення освітнього середовища для вихованців в експериментальній групі був створений «куточок усамітнення». «Куточок усамітнення» був створений в ігровій кімнаті, для його облаштування ми використали м'які меблі, подушки та він ізолює дитину в ньому - ширмою із тканини. «Куточок усамітнення» сприяє психологічному розвантаженню, емоційному відпочинку та задовольняє потребу дитини побути наодинці. У такому куточку дитина може не лише усамітнитися, але й корисно провести свій час у розвивальній грі (лото, мозаїку тощо) або провести свій час із книжкою, яку вона вибере. Такий куточок дуже сподобався всім дітям групи, а особливо дитині з особливими освітніми потребами з розладом РАС.

У кабінеті психолога, а саме у кімнаті для проведення групових занять, батьками вихованців групи № 6 був створений великий Бізіборд для сенсорного виховання дітей ЗДО (див. Додаток Т).

Бізіборд - це розвивальна дошка з різноманітними елементами, призначена для стимуляції сенсорних навичок дітей. На цій дошці розміщені різні побутові предмети: гачки, замки, кнопки - вимикачі, застібки, шестерні, спінери, шнурівка тощо, які допомагають дитині краще керувати пальцями,

для покращення дрібної моторики рук, розвивають увагу, логіку та координацію.

Зазначимо, що робота з покращення сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва направлена на підвищення уміння орієнтуватися в сенсорних еталонах, сприяла розвитку інтересу дітей до образотворчого мистецтва і використанню різноманітних технік зображення (нетрадиційних та традиційних) та розумовому розвитку кожної дитини.

Проведена просвітницька робота з педагогами та батьками підвищила їх обізнаність з питань сенсорного виховання та розвитку дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва, підвищила професійний рівень вихователів ЗДО та покращенню спілкування батьків із дітьми.

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи з реалізації педагогічних умов сенсорного виховання дітей засобами образотворчого мистецтва

Після завершення формульального етапу експериментальної роботи переходимо до завершального (контрольного) етапу дослідження. Нами був проведений контрольний замір знань дітей контрольної групи № 9 (у яких не було додаткових занять) тільки за розкладом та у дітей експериментальної групи № 6 у яких ми провели шість занять з образотворчого мистецтва використовуючи нетрадиційні техніки образотворчого мистецтва. На цьому етапі експерименту були використані ті самі п'ять діагностичних методик, що були використані на констатувальному етапі дослідження.

До завдань контрольного етапу – віднесли аналіз результатів експериментального дослідження щодо сенсорного виховання та розвитку дітей середнього дошкільного віку після впровадження трьох педагогічних умов формувального етапу.

Були повторно проаналізовані календарні плани педагогів. У ході аналізу було виявлене суттєве покращення календарного планування у бік зростання занять із сенсорного виховання та сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку у т.ч. засобами образотворчого мистецтва з використанням як традиційних так і нетрадиційних технік. У планах стало більше ігор із сенсорного розвитку, практичний психолог проводить групові заняття із Бізібордом, який дуже подобається дітям. Стала більш ретельно плануватися робота вихователів з батьками стосовно сенсорного виховання та розвитку дітей середнього дошкільного віку саме засобами образотворчого мистецтва на заняттях з малювання, ліплення, аплікації, конструюванні. У планах стало більше семінарів-практикумів, майстер - класів, консультацій для батьків стосовно впливу засобів образотворчого мистецтва на сенсорне виховання їх дітей. Куточок для образотворчого мистецтва поповнений мольбертом та фарбами, «куточок усамітнення» поповнився новими книжками з яскравими ілюстраціями, які діти залюбки розглядають. Зазначимо, що аналіз календарного планування показав покращення роботи щодо сенсорного виховання у ЗДО.

Повторне анкетування батьків та вихователів не проводились. Під час бесід з вихователями та батьками відчувалось інше бачення зазначеного питання, розуміння важливості сенсорного виховання дітей у закладі дошкільної освіти та дома.

З дітьми середнього дошкільного віку двох груп повторно були проведені діагностичні методики, з метою виявлення рівня сформованості сенсорного виховання та були використані наступні методики: 1)«Овочі та фрукти»; 2)

«Розрізнення колірних відтінків»; 3) «Розрізні картинки»; 4) «Коробочка форм»; 5) «Домалюй фігури»[29](див. Додаток А).

Нагадуємо, що оцінювання дітей за кожне завдання за всіма методикам велося наступним чином:

Високий рівень – 3 бали;

Середній рівень – 2 бали;

Низький рівень – 1 бал;

Відсутня відповідь - 0 балів.

Таким чином, загальна сума балів складала у дітей:

Високий рівень - 14-15 балів;

Середній рівень – 10- 13 балів;

Низький рівень – 0-9 балів.

Результати завершального (контрольного) експерименту виконання сенсорних завдань дітьми контрольної групи (КГ) подано в Додатку Г та експериментальної групи (ЕГ) подано в Додатку Д. Кількісні результати дослідження подані у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати завершального етапу діагностування дітей середнього дошкільного віку

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	2	10	5	28
Середній	17	85	12	67
Низький	1	5	1	5
Усього	20	100	18	100

Слід зазначити, що різниця між результатами двох груп невелика. Видно, що в контрольній групі є дві дитини з високим рівнем, а в експериментальній групі стало п'ять таких дітей. З низьким рівнем є по одній дитині у контрольній групі дітей (КГ) та експериментальній групі (ЕГ).

Детально результати роботи контрольної групи дітей (КГ) подано на діаграмі (див.рис.9.)

Рис. 9. Результати виконання завдань у дітей 4-5 років контрольної групи на завершальному етапі

З діаграми видно, що високий рівень - 10 % мають 2 дитини Ганна К. та Ганна П., яка покращила свій результат на 2 бали. Переважна більшість дітей групи має середній рівень - 85%. Дві дитини, а саме Гліб Б. та Анастасія Р. покращили свої результати та перейшли до дітей із середнім рівнем, повторно вони краще впорались із завданнями. Тільки Ілля Ч. має низький рівень - 5%.

Візуально результати виконання завдань експериментальної групи дітей (ЕГ) подано на діаграмі (див.рис.10.).

Рис. 10. Результати виконання завдань у дітей 4-5 років експериментальної групи на завершальному етапі

З діаграми видно, в цій групі зміни відбулися у бік зменшення дітей із низьким рівнем, а саме Катерина В., Єгор В., Ангеліна К. покращили свої показники, крім Івана Р. - дитини з ООП - 5%, та у збільшенні дітей з високим рівнем - 28 %. Діти Дар'я М. та Діана Т. перейшли із середнього рівня на високий рівень. При цьому цікаво, що відсоток середньої групи остався такий самий та складає 67%.

Видно, що спланована робота з покращення сенсорного виховання та розвитку засобами образотворчого мистецтва призвела до зменшення числа дітей з низьким рівнем та підвищення дітей з високим рівнем у цій групі.

Можна дійти висновку, що якісний аналіз отриманих результатів свідчить про те, що більша частина дітей цієї групи має високий та середній рівні розвитку.

Загальний вигляд результатів дослідження контрольної та експериментальної групи на завершальному етапі дослідження подано на рис. 11.

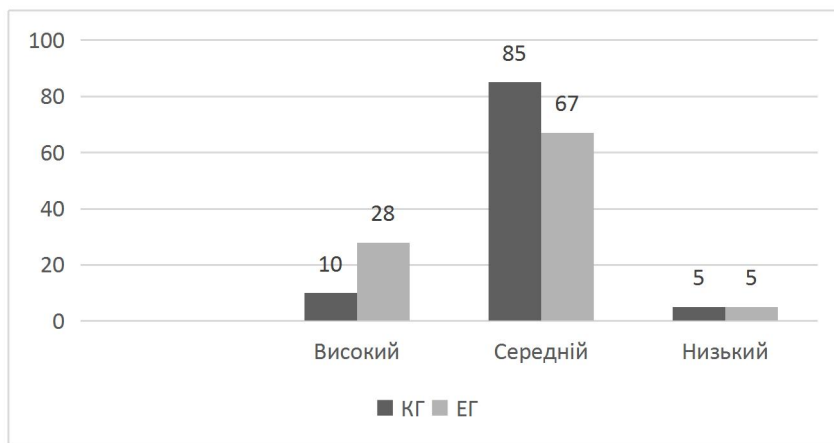

Рис. 11. Результати дослідження контрольної та експериментальної групи на завершальному етапі дослідження

З діаграми видно, що у контрольній групі високий рівень став менше ніж у експериментальній на 18%, середній рівень вищий у контрольній групі на 18 % та низький рівень однаковий у КГ та ЕГ він дорівнює 5%.

Тобто більш високі показники сенсорного розвитку у дітей середнього дошкільного віку стали у експериментальній групі.

Більш детально розглянемо зміни які відбулися на констатувальному та завершальному етапах дослідження у контрольній групі (див.рис.12).

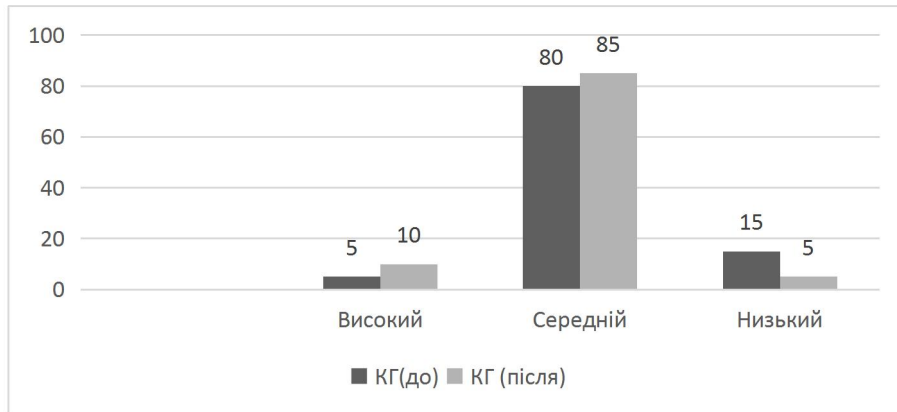

Рис. 12. Результати порівняльного дослідження контрольної групи на констатувальному та завершальному етапі дослідження

На діаграмі видно, що відсоток дітей з високим рівнем піднявся на 5%. Середній рівень дітей піднявся на 5% та дітей з низьким рівнем стало на 10% менше. Спостерігається позитивна тенденція покращення показників сенсорного виховання групи. Ми пов'язуємо це зростання з тим, що літом діти оздоровлювалися та заняття з ними не проводилися. З вересня у цій групі проводилися заняття з образотворчого мистецтва згідно календарного планування, тож діти пригадали свої знання та покращили свої результати.

Далі розглянемо зміни які відбулися на констатувальному та завершальному етапах дослідження у експериментальній групі (див.рис.13).

На діаграмі видно, що відсоток дітей з високим рівнем піднявся з 0 на 28%. Середній рівень дітей остався той самий на рівні 67%. Низький рівень знизився на 28%. Спостерігається значна позитивна тенденція у групах дітей з високим та низьким рівнем, при цьому середня група осталася без змін. Ми пов'язуємо це зростання з тим, що літом діти оздоровлювалися та з ними заняття не проводилися.

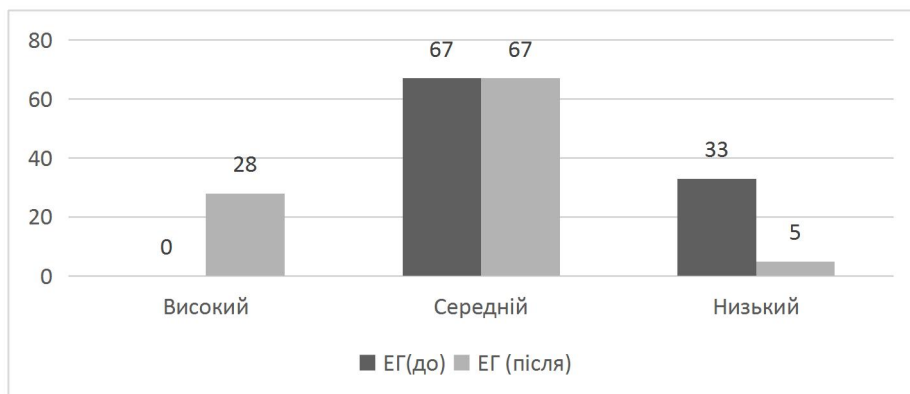

Рис. 13. Результати порівняльного дослідження експериментальної групи на констатувальному та завершальному етапі дослідження

З початком нового навчального року у цій групі проводилися заняття з образотворчого мистецтва згідно календарного планування та була проведена серія занять додатково з використанням нетрадиційних технік образотворчого мистецтва.

Отже, видно що засоби образотворчого мистецтва позитивно впливають на сенсорне виховання та розвиток дітей середнього дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі проаналізовано теоретичні засади сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва. Висвітлено зміст понять «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток» та «сенсорні еталони». Проаналізовано основні сенсорні еталони та дослідницькі дії дитини 4-5 років з предметами.

Розкрито значення сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва для розвитку різних компетентностей, а саме творчості, уяви, спостережливості, естетичного сприйняття, покращення дрібної моторики та координації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що провідна мета сенсорного виховання зосереджена на покращенні у дітей дошкільного віку чуттєвих процесів і зосередженні у завданнях із формування окремих видів перцепції. У дітей середнього дошкільного віку це проявляється в першу чергу через зорове сприймання та дотикове (тактильне, просторове).

Головна мета сенсорного виховання — розвиток у дітей сенсорних здібностей. Ці здібності формуються у процесі сприйняття, що включає набуття й застосування систем перцептивних дій та сенсорних еталонів. До основних завдань сенсорного виховання належать: розвиток систем перцептивних дій для дослідження навколишнього світу; формування систем сенсорних еталонів — загальних уявлень про властивості й відносини між предметами; навчання дітей самостійно застосовувати ці системи у практичній і пізнавальній діяльності.

Зміст сенсорного виховання полягає в засвоєнні сенсорних еталонів та оволодінні способами обстеження характеристик предметів. Він знайшов відображення у навчальних програмах, підручниках та посібниках схвалених Міністерством освіти та науки України, у таких програмах, як «Дитина», «Я у світі», «Українське дошкілля» тощо .

Сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку є системою педагогічних впливів, спрямованих на розвиток чуттєвої сфери дошкільнят через формування у них еталонних уявлень про властивості предметів, в першу чергу зовнішніх та раціональні способи обстеження об'єктів сприймання.

Зазначено, що сенсорному вихованню дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва сприяє ознайомлення дітей із різноманітними традиційними та нетрадиційними техніками малювання, оволодіння дітьми різними видами образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікації, конструювання тощо), організація та удосконалення освітнього середовища в закладі дошкільної освіти.

У кваліфікаційній роботі науково обґрунтовані та експериментально апробовані означені педагогічні умови сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва, а саме:

- використання ефективних форм та методів, спрямованих на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва;
- взаємодія сімейного виховання та суспільного дошкільного навчання у процесі сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва;
- організація та удосконалення освітнього середовища в закладі дошкільної освіти.

Отже, педагогічні умови сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку сприяють покращенню сенсорного виховання та розвитку дітей середнього дошкільного віку, а також оновленню методів роботи педагогів із сенсорно-пізнавального розвитку дітей 4-5 років засобами образотворчого мистецтва та мотивують педагогів ЗДО до більшої взаємодії з батьками вихованців.

На констатувальному етапі дослідження було визначено критерії і показники сенсорного виховання та розвитку дітей середнього дошкільного віку.

Критеріями виступили: обізнаність дитини із сенсорними еталонами, а саме дитина розрізняє 7-8 кольорів (червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, білий, чорний) та їх відтінки, називає їх, вміє самостійно розрізняти сенсорні еталони форми та співставляти їх, вміє групувати окремі деталі картини в цілісну (складати картинку із розрізаних частин), уміння домальовувати картинку, наявний стійкий інтерес до образотворчого мистецтва, вміє тримати правильно олівець, домальовувати фігури, дитина переживає позитивні емоції під час малювання, ліплення, аплікації.

Виходячи із вищезазначеного були підібрані п'ять методик з експериментальних завдань за допомогою яких визначено рівні сенсорного виховання і розвитку дітей та визначені показники з бальним оцінюванням виконання завдань за рівнями: високий, середній, низький.

На цьому етапі дослідження в контрольній групі високий рівень був виявлений у 5 % дітей, середній – у 80 %, низький – у 15 %. В експериментальній групі підсумки дослідження виглядають наступним чином: високий рівень у 0 % дітей, середній – у 67%, низький – у 33 % дітей середнього дошкільного віку.

Аналіз календарних планів вихователів показав, що в них простежується система роботи з застосування образотворчої діяльності тільки традиційними техніками образотворчого мистецтва, нетрадиційним технікам малювання увагу не приділено. Потребує покращення співпраця з батьками вихованців саме з питань сенсорного виховання дітей 4-5 років.

Анкетування батьків показало, що вони обізнані із сенсорним вихованням, однак мало часу приділяють спільній діяльності зі своєю дитиною, у т.ч. образотворчому мистецтву.

У ході формувального експерименту було експериментально перевірено вплив засобів образотворчого мистецтва на сенсорне виховання та розвиток дітей середнього дошкільного віку. З дітьми 2 рази на тиждень проводились заняття з образотворчого мистецтва з використанням нетрадиційних технік, які сприяли формуванню у дітей уявлень про основні сенсорні еталони, інтересу до різних технік зображення.

З метою підвищення рівня знань щодо сенсорного виховання батьків для них були розроблені методичні рекомендації щодо використання нетрадиційного малювання у дитячому садку та вдома. Вони склались із доповіді вихователя на тему: «Роль нетрадиційного малювання у розвитку творчості дитини», демонстрації матеріалів, які можна використовувати в нетрадиційному малюванні, пам'ятки для батьків «Розвиток дитячої творчості», висновку та рефлексії з батьками. Проведена консультація для батьків «Нетрадиційні техніки ліплення різними матеріалами» та семінар – практикум для батьків та їх дітей «Чудова калина».

Повторний аналіз календарних планів засвідчив про певні позитивні зміни – педагоги планують більше занять з використанням нетрадиційних технік зображення. З метою покращення освітнього середовища був оснащений куточок образотворчого мистецтва мольбертом, створений куточок для усамітнення, покращується робота із взаємодії вихователів та батьків, батьками вихованців власноруч був створений великий бізборд для занять дітей із сенсорного виховання.

На завершальному етапі роботи результати показали, що рівень сенсорного виховання та розвитку дітей контрольної та експериментальної груп зазнав позитивної динаміки.

У контрольній групі відсоток дітей з високим рівнем піднявся на 5%. Середній рівень дітей піднявся на 5% та дітей з низьким рівнем стало на 10% менше. Спостерігається позитивна тенденція покращення показників сенсорного виховання групи.

В експериментальній групі результати за загальним рівнем сенсорного розвитку дітей є кращими, особливо у групі з високим рівнем. В цій групі відсоток дітей з високим рівнем піднявся з 0 на 28%. Середній рівень дітей остався той самий на рівні 67%. Низький рівень знизився на 28%. Спостерігається значна позитивна тенденція у групах дітей з високим та низьким рівнем.

Використовуючи принципи поступового розширення та поглиблення сприйняття навколишнього світу дітей, досягли покращення результатів дослідження. У ході дослідження довели також, про позитивний вплив використання засобів образотворчого мистецтва на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку.

Проведене дослідження розкрило тільки визначені педагогічні умови сенсорного виховання та його завдання, напрями подальших наукових розробок можна спрямувати на дослідження інших педагогічних умов, а також подальшої роботи щодо розробок методичних рекомендацій, семінарів-практиків, тренінгів для вихователів та батьків з метою подальшого покращення сенсорного виховання дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва Т. Т. Сенсорне виховання дітей засобами природи у педагогічній системі В. О. Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*. 2016. № 10. С. 10-13.
2. Ашерів А. Т., Логвіненко В. Г. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів : монографія. Харків : УІПА, 2005. 164 с.
3. Бабій І. В. Образотворча діяльність як засіб сенсорного розвитку дітей. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/4521> (дата звернення: 04.09.2025).
4. Баранова В. В. Сутність образотворчої діяльності. *Наука і освіта*. 2012. № 8. С. 11-14.
5. Барбашова І. Сенсорний розвиток молодших школярів: історія та сучасність. *Початкова школа*. 2014. № 9. С. 46-48.
6. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 28.08.2025).
7. Бех І. Д. Виховання особистості : монографія. Чернівці, 2015. 640 с.
8. Богуш А. М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Київ : Слово, 2016. 304 с.
9. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. 2-е видання. Київ : Слово, 2010. 374 с.
10. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Київ : Слово, 2006. 304 с.

11. Виховуємо базові якості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : метод. посіб. / Г. Беленька та ін.; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.
12. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини : монографія. Київ : РВА «Дніпро–VAL», 2010. 622 с.
13. Грама Н. Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика : монографія. Одеса, 2018. 239 с.
14. Дитина. Освітня програма розвитку дітей від двох до семи років / наук. кер. О. В. Огнев'юк ; авт. кол.: Г. В. Беленька та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
15. Звєкова В. К. Розвиток сенсорного виховання особистості в дошкільному дитинстві. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 2. С. 65-72.
16. Іванова Т. Дислексія. Діагностика та корекційно-відновлювальна робота з дітьми. Київ : Шкільний світ, 2017. 104 с.
17. Кабельнікова Н. В. Особливості сенсорного виховання дітей дошкільного віку в аспекті педагогіки Фрідріха Фребеля. *Актуалізація педагогічних ідей Фрідріха Фребеля в сучасному просторі освіти* : мат. Міжнар. наук.-практ. семінару / за ред. О. Е. Анісімова. Херсон : Айлант, 2016. С. 7-9. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/bitstreams/e2af51db-604f-41cb-9d42-2d03dc612b44/download> (дата звернення: 13.10.2025).
18. Каньоса Н. Г. Методика виховання та розвитку дітей раннього віку : навч.-метод. посіб. / Н. Г. Каньоса, Т. Й. Бабюк, І. Л. Пукас. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О. В., 2021. 268 с.
19. Кочерга О., Кейбал А. Дидактичні погляди Я. А. Коменського. *Я. А. Каме-нський - фундатор наукової педагогіки (з нагоди 430-річчя від дня народження видатного педагога)* : мат. УІІ Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. Умань : ВПЦ "Візаві", 2022. С. 126-129.
20. Костюк Г. С. Здібності і їх розвиток у дітей. Київ : Знання, 2017. 80 с.

- 21.Костюк Г. С. Дошкільний вік. *Вікова психологія*. Київ : Рад. школа, 2016. С. 90-138.
- 22.Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2-6 років “Кольорові долоньки”. Харків : Ранок, 2008. 128 с.
- 23.Листопад О. А. Підготовка майбутніх вихователів до використання інноваційних технологій в закладах дошкільної освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 2 (65). С. 183-189.
- 24.Листопад О. А. Теоретико-методологічні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : монографія. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2015. 328 с.
- 25.Максименко Н. Л. Сенсорне виховання дошкільників з порушеннями слуху. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307114.pdf> (дата звернення: 3.09.2025).
- 26.Малікова Ю. В. Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08/Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. Одеса, 2009. 260 с.
- 27.Мартиросян Л. Особливості організації навчально-виховного процесу у вальдорфській школі. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Розділ III. Теорія та історія педагогіки*. 2011. № 8. С. 78-82.
- 28.Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук. ред. Г. В. Беленька ; авт. кол.: Г. В. Беленька та ін. Київ : ТОВ «АКМЕ ГРУП», 2021. 568 с.
29. Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій ; за ред. А. А. Палія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. 652 с.

30. Михальчук Т. Філософський аспект гуманістичної педагогіки Марії Монтессорі. *Вісник. Асоціація Монтессорі-вчителів України*. Київ : „КОМПАС”, 1997. Вип. 2. С. 5–11.

31. Молодецька Г. І. Сенсорний розвиток дітей 3-го року життя в іграх з природними матеріалами. *Педагогічний альманах : зб. наук. пр.* Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2017. С. 126-132.

32. Музика О. Я. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення фахових дисциплін : монографія. Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. 188 с.

33. Остроградський Д. Використання карток Домана як ефективного засобу ознайомлення дітей старшого дошкільного віку зі світом. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/736113/> (дата звернення: 04.08.2025).

34. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посіб. / О. Д. Рейпольська та ін. ; за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.

35. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / О. М. Пехота та ін. Київ : А.С.К., 2003. 240 с.

36. Піроженко Т. О. Методичні аспекти реалізації освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 2 (51). С. 4-9.

37. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2015. 456 с.

38. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 49. Ст. 259. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 3788-IX від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 15.08.2025).

39.Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.08.2025).

40.Сакир С. В. Формування сенсорної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом дидактичної гри. *Інноваційні технології в дошкільній освіті* : матеріали. абстр. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 125-127.

41.Свйонтик О. Сенсорне виховання як основа розумового розвитку дітей дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2021. № 1 (187). С. 79-83.

42. Семенова Н., Лаврів Х., Бондарчук Д. Взаємодія дошкільного закладу і сім'ї у вихованні особистості дитини дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Наук. вісник Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 19-29.

43.Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 3-4 років. Авт.-упоряд. М.Л.Кривоніс, О.Л. Дроботій, В.М.Ачкасова. Харків: Ранок, 2021. 240 с.

44. Сех Н. Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок*. 2018. №9 (164). С.150-154.URL:<http://mir.dsru.edu.ua/article/view/144330/142202> (дата звернення 15.09.2025).

45. Сірик І. Сенсорне виховання дітей у процесі розвитку мовлення. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти* : зб. наук. праць/ за заг. ред. Н.А.Басюк. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2017. С. 18-23. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/24278/1/7.PDF> (дата звернення 20.09.2025).

46. Складенко О. Перцептивний розвиток дітей дошкільного віку як проблема психологічного дослідження. *Вісник Харківського педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Психологія*. 2021. Вип.38. С.190-195.

47.Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / Г. В. Сухорукова, О. О.

Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур ; за заг. ред. Г. В. Сухорукової. 4-те вид. Київ : Слово, 2019. 376 с.

48. Тарасенко Г.С. Розвиток художньо-творчого потенціалу вихователя: шлях до екології дитинства. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 6. С. 9-11.

49. Трикоз С.В. Педагогічні технології сенсорного виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. *Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі : матеріалами наук.-практ.конф.* Суми, 2018. URL:http://sio.ipp.sspu.edu.ua/images/articles/novini/programa_konferenc_sio.pdf (дата звернення 4.09.2025)

50. Турубарова А. В., Горшкова Г. В. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 62, т. 1. С. 80-86. URL: https://innovpedagogy.od.ua/index.php?route=product/_id=94. (дата звернення 27.08.2025)

51. Українське дошкілля. Програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 264 с.

52. Хриков Є. М. Педагогічні умови як складова наукових знань. *Шлях освіти*. 2011. № 2 (60). С. 11-15.

53. Чорна В. Сенсорне виховання: сутність і структура. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького*. 2013. № 1 (10). С. 86-90.

54. Шульга Л. М. Барвіста радість. Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку на заняттях із малювання : метод. посіб. Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2017. 336 с.

55. Шульга Л. М. Методологічне підґрунтя технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. *Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування*. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 106–108.

56.Шульга Л. М. Сучасні підходи до розкриття творчого потенціалу дитини дошкільного віку на заняттях із малювання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 159. С. 182–187.

57.Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

58.Competence in modern society. Identification, development and implementation.

59.Doman, G., & Doman, J. (2012). How to Multiply Your Baby's Intelligence: The Gentle Revolution. Square One Publishers.

60.Irabor, O. C., & Egbon, M. N. (2019). Comparative Analysis of the Effectiveness of the Montessori and Doman Approaches in Developing Cognitive Skills in Preschool Children. *Journal of Education and Practice*, 10(3), 78-84.

Додаток А.

Методика № 1. «Овочі та фрукти»

Дитині пропонують по черзі кілька таблиць з чорно-білими зображеннями овочів або фруктів на кожній карті, і до них набір 4-5 різних кольорів (карток). Приклади стимулювального матеріалу та кольори для співвідношення кольору до кожного малюнка на рис. 1 (Фрукти) та на рис.2. (Овочі). Дитині пропонують до кожного зображення на таблиці підібрати відповідну кольорову картку.

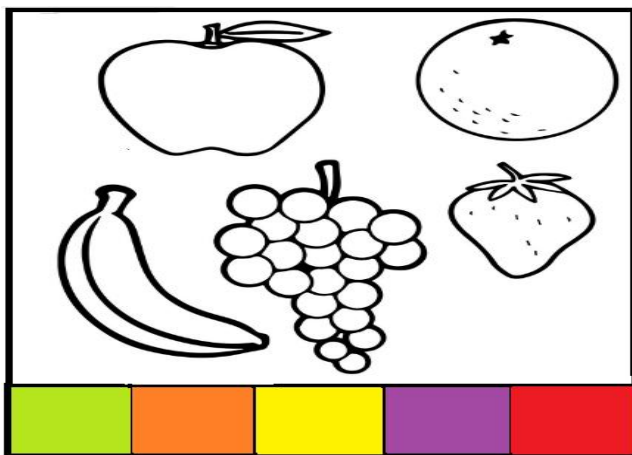

Рис.1. Фрукти: яблуко, апельсин, банан, виноград, полуниця

Розрізні кольорові картки до них (світло-зелений, помаранчевий, жовтий, фіолетовий, червоний).

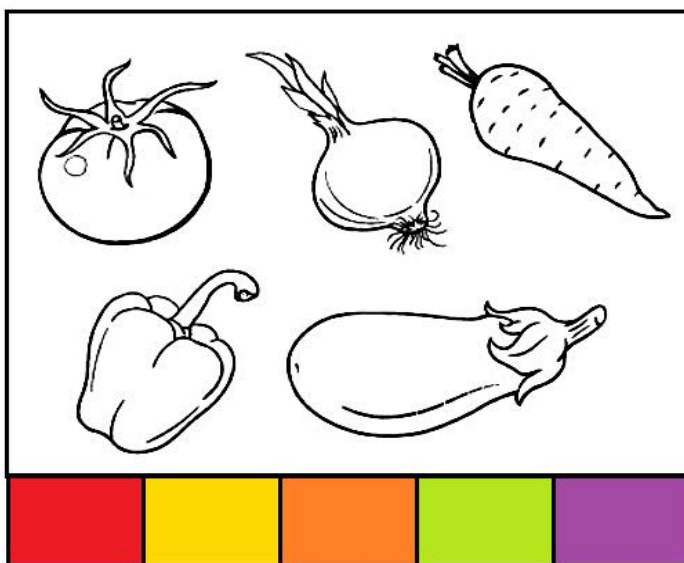

Рис.2. Овочі: помідор, цибуля, морква, перець, синій

Розрізні кольорові картки до них (світло зелений, помаранчевий, жовтий, фіолетовий, червоний).

Методика 2. «Розрізнення колірних відтінків»

Дитині пропонують 10 карток одного кольору, але різні за колірною насиченістю. Необхідно розкласти їх по порядку від найтемнішого до найсвітлішого (самостійно виготовте такі картки за допомогою акварелі та води), див.рис. 3.

Оцінка результатів: чим більша точність розкладки кольорів, тим вища здібність до сприйняття кольорів у дитини. Ці здібності піддаються тренуванню при відсутності дефектів зору.

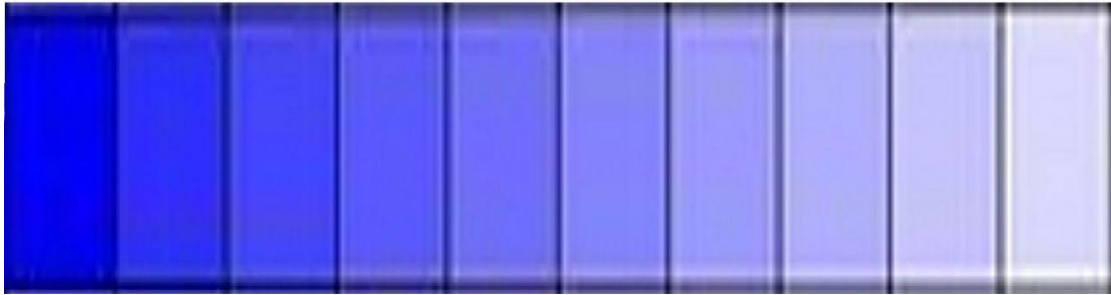

Рис. 3. Кольорові картки різні за тоном.

Методика 3. «Розрізні картинки»

Тест спрямований і на вивчення рівня розвитку дій сприйняття, вміння виділяти інформативні точки і по них відтворювати образ предмету.

В якості стимулювального матеріалу використовують кольорові картинки, розрізані на кілька частин. Для 4-6-річних дітей використовують картинки, розрізані на 4-6 частин, див.рис.4.

Рис.4. Розрізні картинки лев, панда, зайчик

Інструкція: «Подивись уважно на ці картки. Як ти думаєш, що це таке? Який предмет на них зображений? А тепер склади ці картки так, щоб вийшов названий тобою предмет».

Дитині почергово пред'являють розрізані зображення предметів – від простих до складніших. Картки розкладають хаотично, щоб ускладнити сприйняття. Картинку пропонують зібрати після того, як упізнаний намальований предмет. Якщо дитина не може визначити, що саме намальовано на розрізаних картинках, можлива допомога дорослого, який звертає увагу на найбільш характерну деталь. Якщо зображення не впізнане до початку роботи, пропонують почати збирати картинку, і в процесі тестування (або після його закінчення) дорослий ще раз запитує дитину, чи впізнала вона зображений предмет.

При інтерпретації, насамперед, звертають увагу на наявність у дитини цілісного образу предметів. У нормі діти легко справляються з такими завданнями, швидко дізнаються намальовані предмети, при складанні яких можливі деякі труднощі (наприклад, знайти правильне місце для ніг ляльки або тварини).

Про порушення сприйняття можна говорити в тому випадку, якщо 3–4-річна дитина не може упізнати ні зайчика, ні лева.

У цьому випадку необхідно почати навчання дитини, показати їй найбільш характерні деталі цих предметів, разом з нею зібрати картинку. Після навчання необхідно запропонувати дитині виконати аналогічне завдання, але вже без допомоги дорослого. У складних випадках дітям підказують, на що треба дивитися, тобто показують, як шукати інформативні точки не на одному, а на декількох предметах.

Методика 4. «Коробочка форм»

З допомогою цього тесту досліджується рівень розвитку дій сприйняття і ступінь їх інтеріоризації у дітей. При проведенні цього тесту перевіряють також наявність у дитини сенсорних еталонів форми.

Стимулювальний матеріал: дерев'яна або пластмасова коробка, в кришці якої прорізані отвори у формі основних геометричних фігур – кола, квадрата, трикутника, прямокутника і т. д. У наборі є і тривимірні фігури (дерев'яні або пластмасові), в основі яких ті ж геометричні фігури - куля, трикутник, прямокутник та інші (рис.4.).

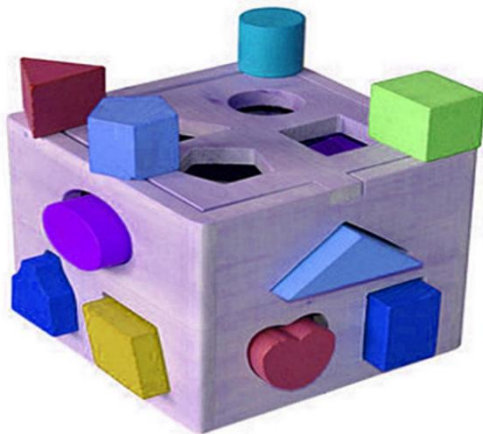

Рис.4. Коробочка форм

Інструкція: «Давай пограємо, як ніби ця коробочка – поштова скринька, в яку тобі потрібно опустити ось такі листи (показують геометричні фігури). Тільки запам'ятай, що для кожного листа існує спеціальний отвір, у який він може увійти. Тому уважно дивись на фігурку-лист і шукай отвір, що для нього призначений».

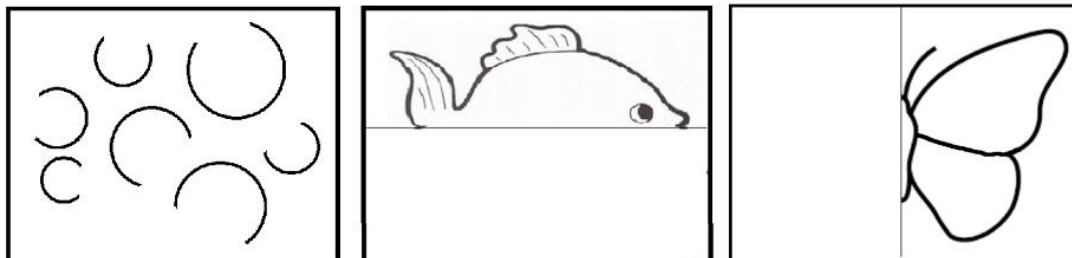
Фігурки кладуть перед дитиною поруч з коробочкою. У процесі роботи дорослий може звернути увагу дитини на інформативні точки, якщо вона не намагається дослідити фігурку, а намагається силою увіпхнути її не в той отвір. У такому випадку дітям показують, що у даної фігурки є, наприклад, три гострі кути, а отвір круглий, тому фігурка до нього не увійде, і треба знайти такий отвір, в якому також є три кути. Потім разом із дитиною відшукують такий отвір і демонструють, як легко входить в нього фігурка. Допомога можлива при роботі з першими 1-3 фігурками, потім або дитина починає діяти самостійно, або тестування припиняють. Якщо Ви хочете перевірити, наскільки добре дитина володіє еталонами форми, можна дати йому додаткове завдання – розкласти фігурки за формою, склавши до купи всі куби, кулі або паралелепіпеди.

При інтерпретації отриманих даних, перш за все, слід звертати увагу на характер діяльності дітей – наявність орієнтування, ступінь його інтеріоризованості.

4-річні діти мають оглядати фігурки перш, ніж почати їх опускати в коробку. Однак це орієнтування може бути ще зовнішнім, тобто дитина допомагає собі пальчиками, обмацує фігурки, повертає їх у різні боки, намагаючись засунути в коробку. У цьому випадку також допустима участь дорослого, який допомагає дітям перейти до зорового орієнтування, яке в нормі повинне з'явитися до кінця третього року їх життя. У цей час спроба обмацати фігурку і, тим більше, силою втиснути її у невідповідний отвір вважається вже грубою помилкою, що свідчить про можливі порушення в інтелектуальному розвитку. В цьому випадку особливо важливо перевірити здатність до навчання дитини, так як це допомагає швидко скоригувати це відставання, поки воно не позначилося на розвитку мислення дитини.

Методика 5.«Домалюй фігури»

Дитині 4–6 років дають по черзі 3 бланка та пропонують домалювати на них фігури (коло, метелика і рибу) і підкреслюють, що всі зображення (кола, риба, метелик і т. д.) однакові.

Спостереження за діями дитини під час її роботи з таблицями цього типу дає можливість скласти уявлення про здібності малюка до цілісного сприйняття форми предметів, про стан його графічних навичок, здатності здійснювати симетричне зображення.

Оцінка результатів. *Високий рівень:* діти розуміють принцип роботи, безпомилково домальовують фігури. *Середній рівень:* те ж, що і в 1, але іноді допускають невелику асиметрію в малюнках. *Низький рівень:* зменшення площі домальованої фігури; грубі зміни її форми; нерозуміння принципу роботи.

Додаток Б.

Результати констатувального етапу діагностики у дітей контрольної групи (група №9)

№	І'мя дитини	М. 1	М. 2	М. 3	М. 4	М. 5	Сума	Рівень
1	Єва А.	3	2	2	3	1	11	середній
2	Гліб Б.	2	1	2	2	0	7	низький
3	Каріна Г.	2	2	2	2	2	10	середній
4	Андрій Г.	2	1	3	3	1	10	середній
5	Антоніна Д.	3	1	2	2	2	10	середній
6	Богдан З.	3	2	3	2	1	11	середній
7	Софія К.	3	2	3	2	2	12	середній
8	Ганна К.	3	3	3	3	3	15	високий
9	Маліка К.	2	2	2	2	2	10	середній
10	Ярослав О.	3	2	2	3	1	11	середній
11	Аліса О.	3	2	2	2	1	10	середній
12	Ганна П.	3	2	3	3	2	13	середній
13	Дар'я П.	3	2	3	2	1	11	середній
14	Анастасія Р.	2	1	2	2	1	8	низький
15	Аліса Р.	3	2	2	3	2	12	середній
16	Ліза С.	2	2	3	3	2	12	середній
17	Дмитро Т.	2	2	3	2	1	10	середній
18	Вероніка С.	3	2	3	2	2	12	середній
19	Юлія П.	3	2	3	3	2	13	середній
20	Ілля Ч.	2	1	2	2	1	8	низький

Додаток В.

**Результати констатувального етапу діагностики у дітей
експериментальної групи (група №6)**

№	І'мя дитини	М.1	М.2	М.3	М.4	М.5	Сума	Рівень
1.	Дмитро Б.	3	1	3	3	1	11	середній
2	Макарій Б.	2	0	2	2	0	6	низький
3	Катерина В.	3	3	3	2	2	13	середній
4	Дмитро В.	3	1	2	3	1	10	середній
5	Єгор В.	3	2	3	2	2	12	середній
6	Тимофій Д.	3	2	3	3	1	12	середній
7	Ангеліна К.	3	2	3	3	2	13	середній
8	Ганна К.	3	2	3	3	2	13	середній
9	Софія К.	2	1	2	2	2	9	низький
10	Джан Н.	2	1	2	2	2	9	низький
11	Дар'я М.	3	2	3	3	2	13	середній
12	Валерія М.	3	1	2	2	2	10	середній
13	Міша С.	2	2	2	2	2	10	середній
14	Олександр С.	3	1	2	2	1	9	низький
15	Іван Т.	3	2	3	3	2	13	середній
16	Діана Т.	3	3	3	2	2	13	середній
17	Іван Р.(дитина з ООП)	2	0	1	2	0	5	низький
18	Артем Ш.	2	1	2	2	1	8	низький

Додаток Г.

**Результати формувального етапу діагностики у дітей контрольної групи
(група №9)**

№	І'мя дитини	М.1	М.2	М.3	М.4	М.5	Сума	Рівень
1	Єва А.	3	2	2	3	1	11	середній
2	Гліб Б.	2	2	2	2	2	10	середній
3	Каріна Г.	3	2	3	3	2	10	середній
4	Андрій Г.	2	1	3	3	1	10	середній
5	Антоніна Д.	3	1	2	3	1	10	середній
6	Богдан З.	3	2	3	2	1	11	середній
7	Софія К.	3	2	3	2	2	12	середній
8	Ганна К.	3	3	3	3	3	15	високий
9	Маліка К.	2	2	2	2	2	10	середній
10	Ярослав О.	3	2	2	3	1	11	середній
11	Аліса О.	3	1	2	2	2	10	середній
12	Ганна П.	3	3	3	3	3	15	високий
13	Дар'я П.	3	2	3	2	1	11	середній
14	Анастасія Р.	2	2	2	2	2	10	середній
15	Аліса Р.	3	2	2	3	2	12	середній
16	Ліза С.	2	2	3	3	2	12	середній
17	Дмитро Т.	2	2	3	2	1	10	середній
18	Вероніка С.	3	2	3	2	2	12	середній
19	Юлія П.	3	2	3	3	2	13	середній
20	Ілля Ч.	3	1	2	2	1	9	низький

Додаток Д.

Результати формувального етапу діагностики у дітей експериментальної групи (група №6)

№	І'мя дитини	М.1	М. 2	М.3	М.4	М.5	Сума	Рівень
1.	Дмитро Б.	3	2	3	3	2	13	середній
2	Макарій Б.	2	2	2	2	2	10	середній
3	Катерина В.	3	3	3	3	3	15	високий
4	Дмитро В.	3	1	2	3	1	10	середній
5	Єгор В.	3	3	3	3	2	14	високий
6	Тимофій Д.	3	2	3	3	1	12	середній
7	Ангеліна К.	3	3	3	3	2	14	високий
8	Ганна К.	3	2	2	2	2	11	середній
9	Софія К.	3	3	3	2	2	13	середній
10	Джан Н.	3	2	2	2	2	11	середній
11	Дар'я М.	3	3	3	3	2	14	високий
12	Валерія М.	3	1	2	2	2	10	середній
13	Міша С.	2	2	2	2	2	10	середній
14	Олександр С.	3	1	2	2	2	10	середній
15	Іван Т.	3	3	3	2	2	13	середній
16	Діана Т.	3	3	3	3	3	15	високий
17	Іван Р.(дитина з ООП)	2	1	2	2	1	8	низький
18	Артем Ш.	2	2	2	2	2	10	середній

Додаток Е.

Анкета для вихователів!

З метою покращення сенсорного виховання дошкільників у закладі дошкільної освіти(ЗДО), дайте будь ласка, відповідь на запитання анкети. Оберіть один варіант відповіді. Дякуємо за співпрацю.

1. Сенсорне виховання – це:

- а) система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймань;
- б) база для оволодіння зображувальними вміннями та навичками;
- в) використання сенсорних еталонів.

2. Сенсорна культура – це:

- а) сенсорне виховання;
- б) результат засвоєння дитиною уявлень про якості й відношення предметів;
- в) культура сприймання та поведінки.

3. Сенсорний розвиток дитини – це:

- а) процес формування сенсорних еталонів;
- б) процес збагачення дитини враженнями;
- в) спосіб пізнання навколишнього світу, в основі якого лежить робота органів чуття.

4. Сенсорні еталони – це:

- а) методи сенсорного виховання ;
- б) перцептивна діяльність дитини;
- в) зразки якостей предметів, створені людством у процесі суспільно-історичного розвитку.

5. Відчуття – це:

- а) сприйняття або свідоме сприйняття різних стимулів ;
- б) емоційне забарвлення сприймання;
- в) початок форми пізнання.

6. Визначальними психічними процесами у сенсорному розвитку дитини є:

- а) пам'ять та увага;
- б) образне та логічне мислення;
- в) відчуття та сприйняття.

7. Розвиток дитячого сприймання – це:

- а) подразнення органів чуття;
- б) процес формування у дитини здатності сприймати та цілісно відображати навколишній світ через органи чуття;
- в) координація дій зорового та слухового аналізаторів.

8. До засобів сенсорного виховання відносяться:

- а) різноманітні ігри та засоби образотворчого мистецтва;
- б) дидактичні ігри;
- в) сюжетно-рольові ігри.

9. Чи задоволені Ви співпрацею з батьками вихованців щодо сенсорного виховання? а) так; б) частково;

Додаток Ж.

Анкета для батьків !

З метою покращення сенсорного виховання дошкільників у закладі дошкільної освіти (ЗДО), дайте будь ласка, відповідь на запитання анкети. Оберіть один варіант відповіді. Дякуємо за співпрацю.

- 1. Чи знаєте Ви що таке сенсорне виховання?**
 - а) так; б) ні.
- 2. Чи приділяється належна увага сенсорному вихованню у ЗДО?** а) так;
 - б) ні;
 - в) не знаю або важко відповісти.
- 3. Чи бачили Ви у ЗДО інформацію про сенсорне виховання та де?**
 - а) на сайті;
 - б) у чаті групи (вайбер, телеграм);
 - в) дошка оголошень.
- 4. Що є у вас дома для сенсорного виховання дитини?**
 - а) ігри;
 - б) олівці, фарби, пластилін;
 - в) мозаїка;
 - г) конструктор.
- 5. Чим найбільше любить займатися Ваша дитина удома?**
 - а) малювати;
 - б) ліпити;
 - в) робити аплікацію;
 - г) конструювати.
- 6. Скільки кольорів знає ваша дитина?**
 - а) 5;
 - б) 7;
 - в) більше 7.
- 7. Чи знає ваша дитина відтінки кольорів?**
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) не знаю.
- 8. Які геометричні фігури знає ваша дитина?**
 - а) коло, трикутник, квадрат, овал;
 - б) ромб, прямокутник, коло, трикутник, квадрат, овал;
 - в) коло, трикутник, квадрат, овал, ромб, прямокутник, циліндр, пятикутник.
- 9. Ви віддаєте перевагу іграшкам купленим у магазині чи зробленим самостійно для сенсорного розвитку вашої дитини?**
 - а) купленим у магазині;
 - б) зробленим самостійно;
 - в) не бачу в цьому різниці.
- 10. Чи робили Ви зі своєю дитиною самостійні поробки або іграшки?**
 - а) так часто;
 - б) так іноді;
 - в) ні не робили.

Додаток 3.

Конспект комбінованого заняття на тему: «Ліки для зайчика -побігачика»

Мета: Розвивати сенсорне виховання та зв'язне мовлення, спонукаючи формулювати відповідь на запитання. Вчити малювати гілки калини нетрадиційним способом – ватною паличкою. Виховувати співчутливе ставлення до хворого, викликати бажання допомогти. Закріпити знання дітей про лікарські рослини, які ростуть в наших лісах: липа, малина, калина.

Обладнання: аркуші паперу з намальованими гілками, гуаш зелена та червона у мисочках, дві ватні палички, варення з малини, чай із липи, вологі серветки.

Матеріал: м'яка іграшка Зайчика, ширма з хаткою для лялькового театру.

Хід заняття:

Вихователь: Всі сідайте рядком,

Пограємо ладком.

Приготуйтеся, будь ласка,

Починаємо нашу казку.

- Сьогодні у ліс ходила, там Зайчиху я зустріла. Вона була дуже засмучена, тому що її синочок Зайчик-пострибайчик захворів. У нього нежить, температура, сильний кашель. Він дуже страждає, але відмовляється приймати будь-які ліки. Як ви гадаєте, чи можемо ми якось допомогти їм? Можливо, існують інші ліки, солодкі і смачні? (Діти пригадують, що знають про лікарські рослини: липу, малину, калину, мед).

- Які ліки можна приготувати з цих рослин? А чи допомагають мед, чай, варення і відвар під час простуди? Вірно, вони знімають жар, лікують кашель, хворе горло. Як ви гадаєте, подібні ліки сподобались би Зайчикові? Може, ми разом підемо в ліс і розкажемо мамі-зайчика, як можнавилікувати її синочка?!

Робимо руханку: По доріжці топ-топ,

Через річку стриб-стриб.

Під кущами нахиляємось,

Від комарів відвертаємось,

Уклонились, привітались.

Опис рухів: 1. Ходимо на місці з високо піднятими колінами.

2. Стрибаємо у бік (уліво, на право 1 стрибок)

3. Наклони уперед, вліво, вправо, назад та по колу

4. Робимо скрутки у бік.

5. Підняли руки вгору та опустили донизу.

Нарешті прийшли до хатинки зайчика.

-Доброго дня вам, матінко-Зайчиха! Як себе почуває ваш синочок? Йому вже краще?

(Зайчиха за ширмою)

- Та що ви! Він зовсім знесилений. Лежить, не встає! Не знаю, що мені робити!

- А ми з дітками пригадали, що лікуватися можна не лише пігулками, а й з допомогою цілющих лікарських рослин. (Далі Зайчиха задає дітям запитання, а ті відповідають).

- А які рослини називають цілющими, лікарськими? (Липа, малина, калина, ромашка; вони ростуть в наших лісах і можуть лікувати).

- Які ліки можна виготовити з малини, калини, липи? (Мед, варення, чай, відвар).

- Від яких хвороб вони допомагають? (Застуда, нежить, кашель, хворе горло).

- А як саме приймають такі ліки? (Чай і відвар п'ють теплими, мед можна додати в молоко, варення запивають теплим чаєм).

- Ви молодці, діти! Я зараз зварю липовий чай та малинове варення своєму синочку - Зайчикові та вас пригощу. А ви поки постеліть серветки на стіл.

Дітям пропонується пограти у дидактичну гру «Знайди відповідну квіточку». Всім даються серветки, але на них є білі місця «діра» для квіточок, потрібно ці «дірочки» залатати знайшовши відповідну квіточку «латочку». Діти знаходять відповідну квіточку, серветки роздаються з відповідними квіточками.

- Діти покуштуйте варення, скажіть яке воно? А чай запашний чи ні?

-Куштують, п'ють та відповідають, що варення солодке, пахне конфетою, чай запашний, вкусний та приємний.

- А от що таке калина? Як вона виглядає? Щось я не пригадую такої рослини! (Червоні ягідки на гілках, зелене листя).

- Багато є рослин із червоними ягідками і зеленим листям! Може, ви намалюєте мені калину, тоді я точно впізнаю! Ось, Зайчик малював гілочки дерев, та не закінчив, захворів. Ви на цих гілочках намалуйте листя і ягоди калини. Тільки пензликів у мене нема, тож малуйте вушними паличками!

Відбувається спільна діяльність вихователя і дітей (колективна робота).. На великому аркуші паперу з намальованими гілками діти роблять одною паличкою та червоним кольором - гілочки з червоними ягідками, методом тикання, потім іншою паличкою працюємо з зеленим кольором та біля ягідок домальовуємо трішки зеленого листячка).

- Ой, як гарно, каже мати Зайчика! Тепер я знаю, що таке калина! Такий кущ росте недалеко від нашої хати! Побіжу, назбираю ягід! Дякую вам, малята! До побачення! (Діти прощаються, вішають свій малюнок для Зайчика).

Додаток І.

Конспект заняття на тему «Пригоди у пошуках Пензлика»

Мета: Вправляти дітей у застосуванні таких технік, як малювання яблук кришечками, як, малювання ягід малини пальцями, малювання восковими олівцями та створення темного фону губкою для проявлення малюнку. Розвивати сенсорне виховання дітей. У нестандартних ситуаціях, самостійно розв'язуючи проблеми, що склалися. Виховувати почуття взаємодопомоги, взаємоповаги під час колективного малювання.

Обладнання: гуаш різних кольорів у банках

і піддонах, вологі серветки, кришечки різного діаметру, кольорові воскові олівці.

Матеріал: лялька Катруся та її братик Сергійко, Їжачок, Ведмідь, Сова.

Хід заняття:

Вихователь: Сідайте, діти, зручніше, я вам дещо розкажу. В одній казці жила собі лялька Катруся, яка дуже любила малювати. І був у неї маленький братик Сергійко. Він був такий маленький, що не вмів користуватися пензлем. Він малював пальчиками. Але одного разу Катруся пообіцяла, що коли повернеться з дитячого садочка, то навчить його правильно поводитись із пензликом. Сергійко не став чекати, і коли Катя з мамою пішли до дитячого садка, без дозволу взяв у руки Катіного пензля. Він стукав ним, сильно натискав, але пензлик або зовсім не малював, або ж залишав слабкий, нечіткий слід. Сергійкові набридло це заняття, він розсердився і кинув пензлика за шафу. Катруся дуже засмутилась, але не стала сварити братика, а вирішила разом з ним пошукати свого улюбленого пензлика. Давайте допоможемо лялькам у їх пошуку!

- Діти, як ви гадаєте, звідки потрібно розпочати пошук? Звісно, із шафи! Адже саме туди Сергійко закинув пензля. (Діти заглядають під шафу, знаходять там Їжачка).

- Добридень, Їжаче! Чи не підкажеш нам, де пензлика шукати?

- А ви пригостіть мене яблучками, тоді скажу! (Дає дітям аркуш паперу круглої форми, у вигляді тарілочки).

- Давайте поміркуємо, як можна намалювати яблучка без пензля? Справді, можна зробити відбитки циліндром, кришечками, картоплею, поролоновими губками. Шукайте такі речі, занурюйте у фарбу і малюйте на тарілочці великі і маленькі яблука червоного і жовтого кольору. (Діти малюють колективний малюнок, тобто всі по черзі кришечкою роблять відбиток яблучка).

- Пригощайся, Їжаче!

- Дякую! Понесу діткам своїм, і ми разом поласуємо! А ви ідіть стежкою до Ведмедика, він допоможе! (Діти ідуть по колу під музику та роблять руханку).

Руханка: ходьба звичайна по колу, потім ходьба на носках, зі зміною темпу, високо піднімаючи коліна, біг звичайний із зупинками, ходьба на п'ятках, ходьба як у ведмедика, повільна ходьба, далі тій самі рухи, але із залученням рук (руки підняли вгору, в боки). Заключна частина: біг, звичайна ходьба, вправа на відновлення дихання.

Нарешті діти зустрічають ведмедика.

- Ведмедику! Чи не знаєш ти, як нам пензлика знайти?

- А ви пригостіть мене малинкою, тоді скажу!

- Діти, як можна намалювати ягідки, якщо пензлика у нас нема? Треба це зробити гарно і швидко! Так, правильно, намалюймо пальчиками! (Діти малюють пальчиками ягідки у кошику).

- Ось, Ведмедику, повний кошик малини, пригощайся!

- Дякую вам! Ідіть цією стежкою до тітоньки Сови, вона все знає і обов'язково вам допоможе! (Діти проходять по ребристій доріжці).

- Тітонько Сово! Підкажіть, будь ласка, де знайти Катрусін пензлик!

- А навіщо вам пензлик? Адже світ давно уже розфарбований, і все навколо темне та однотонне! Таким я бачу його вночі!

- Ні, тітонько, ви помиляєтесь! Світ – яскравий, кольоровий, радісний! Діти, розкажіть Сові, які кольори ви знаєте! (Діти називають кольори).

- Я вдень сплю, і мені дуже шкода, що вночі не видно тих кольорів, про які ви казали!

- А ми намалюємо тобі фесрверк! Він кольоровий, радісний, і його добре видно на нічному небі! (На аркуші ватману діти кольоровими восковою крейдою малюють зірочки на небі).

- Але ж це світле небо, я нічого не бачу!

- Нічого, ми зараз зробимо так, що воно стане темним, як уночі! (Губкою, змоченою у фарбі, створюють фон. Восковий малюнок проявляється).

- Спасибі вам, діти! Яка я щаслива, що побачила так багато яскравих кольорів! Насправді я слідувала за вашою подорожжю і зрозуміла, що ви дружні, працьовиті діти! Умієте знаходити вихід із складного становища, умієте працювати разом, допомагати друзям. Сподіваюсь, ви допоможете Катрусі навчити її братика правильно поводитись із пензликом: не натискати сильно, малювати за ворсом, акуратно мити і витирати після роботи. Тоді він не буде ображатися, а стане вам гарним помічником.

Вихователь: Створювати Сову із пластиліну методом пластилінографії ми з вами будемо на наступному занятті.

Діти голосно звуть пензлика: Виходь, пензлику! В цьому садочку тебе не образять ні діти, ні ляльки! (Діти допомагають лялькам вимити і висушити пензлика). Всі радісні та задоволені.

Додаток Й.

Конспект заняття на тему: «Сова»

Мета: Вправляти дітей у застосуванні таких технік, як картина із пластиліну - методом пластилінографії. Розвивати сенсорне виховання дітей, розвиток дрібної моторики рук.

Обладнання: пластилін, дощечка, ніж, картон, шматочок фольги, ножиці, олівець, серветка.

Вихователь: Добрий день любі діти!

Відгадайте загадку:

Лісом у темряві літає,

“Ху-гу, ху-гу” - промовляє,

Велетенська голова,

Здогадались ? Це..... *(Сова)*

- Ви пам'ятаєте тітоньку Сову яка допомогла нам шукати Пензлик.

Діти. Так!

-Так Сова живе у лісі. Удень вона спить, а вночі полює, бо дуже гарно бачить уночі. Вона нам про це розповідала.

Вихователь: послухайте вірш про сову

Тітонька сова,

Мудра голова,

Хоч в ночі літа,

Все на світі знає.

-Тож давайте сьогодні ми її зліпимо. Але не об'ємну, а у вигляді картини. Ми будемо розмазувати пластилін на картоні, як би малювати пластиліном. Це метод називається пластилінографія. Вона не дуже складна та дуже цікава.

По-перше, виріжмо із картону основу для пластилінограії. Зробимо її на пів картонного листочка та закруглимо краї.

Наступним нашим кроком буде намалювати контур нашої тітоньки Сови. Для цього ми по центру малюємо овал, це буде тулуб сови, далі малюємо зверху коло це буде голова сови. А збоку тулуба малюємо два великих крила. Ніжки та гілку на якій вона сидить.

Зараз перепочинемо та зробимо *вправу для пальчиків «Пташка полетіла»*

Текст: «В небі пташечка летіла,

На галявину присіла».

Рухи руками:

1. Складіть руки долонями назовні, щоб великі пальці були зігнуті, як гачки.

2. Зчепіть великі пальці.

3. Інші пальці згинайте -розгинайте, імітуючи рух крил птаха, що летить.

- Молодці діти. Продовжуємо робити нашу тітоньку-Сову.

- Далі беремо білий, жовтий, сірий та коричневий колір пластиліну відщеплюємо невеликі шматочки, ручками скатуємо невеликі коlobки та розплющуємо їх на тулубі сови, таким чином намазуємо його до картону. Отже формуємо її пір'я на тулобі та крилах. Бажано при цьому не виходити за наші намальовані контури та приліплювати рядок за рядком комбінуючи кольори.

Наступний крок. Вирізуємо із фольги два невеликих кола, це будуть очі нашої Совушки. На невеликий шматочок пластиліну по центру приліпимо їх на необхідне місце на голові. По центру очей приліпимо блакитні зірничі. А по контуру фольги(очей) приліплюємо маленькі різнокольорові кружки та легенько вмазуємо їх у картон, це буде пір'я на голові.

Під кінець роботи формуємо брови із тонких “ковбасок”(можна чорного кольору), чорний клюв, ніжки та гілочку на якій вона сидить. На гілочці можна зробити зелені листочки. Та створює виставку дитячих робіт.

Вихователь: подивіться яка гарна тітонька Сова у мене вийшла. А ви діти покажіть мені свої роботи. А потім ми покажемо їх вашим батькам.

Додаток К.

Конспект заняття на тему: «Дерева»

Мета: Продовжувати знайомити дітей з нетрадиційними техніками, а саме методом друкування штампом із картоплі. Закріпити знання про те, що дерево – це живий об’єкт, який дихає, живиться, росте; при необережному ставленні дерева можуть загинути. Розвивати сенсорне виховання, образне мислення, творчу фантазію дітей. Виховувати акуратність в роботі. Підтримувати інтерес до вивчення різноманітних способів зображення дійсності.

Обладнання: аркуші паперу, прості олівці, акварельні фарби, пензлі, ємкості з водою, картопляні штампи 2-х розмірів (вирізані у формі листочків), туш зеленого кольору у піддоні.

Матеріал: загадки про дерева, ілюстрації із зображенням дерев у різні пори року, картинка зразок (Див. рис.1).

Хід заняття:

Вихователь: Діти, послухайте, будь ласка, загадку і спробуйте її відгадати:

Весною веселить,

Влітку холодить,

Восени годує,

А взимку гріє. *(Дерево)*

- Як ви гадаєте, чому в загадці сказано, що дерево весною нас веселить?

(Після довгої зими на деревах з’являються тоненькі ніжні листочки і квіти – це веселить наше око).

- Чому влітку дерево холодить?

(У спекотну погоду всім приємно відпочити в прохолодній тіні дерев).

- А що означає, що восени дерево нас годує?

(Яблука, сливи, груші, горіхи – все це плоди дерев, якими ласують і люди, і звірі).

- А як може дерево зігріти взимку?

(Старі хворі дерева зрубують на дрова, а в молодих і здорових зимують білки, птахи, жуки та інші комахи).

- Бачите, як багато інформації містить одна невелика народна загадка.

Вихователь: А послухайте ще одну загадку:

Що це за диво біля вікна: багато рук, а нога одна? (Дерево)

- Поміркуйте, одна нога у дерева, це що? (Стовбур).

- А що названо руками? (Гілки)

- Правильно, діти. В казках і мультфільмах ми часто можемо бачити, як дерева користуються своїми гілками, як руками. Це тому, що дерева – живі.

Вони дихають (адже усім рослинам потрібне повітря), живляться (своїми коренями всмоктують поживні речовини із землі), ростуть, інколи навіть хворіють і гинуть. Взимку дерева сплять, а навесні прокидаються, і тоді на гілках з'являється ніжне листячко, а осінню листя стає жовтим та опадає з дерев.

- Зараз на вулиці осінь, але зеленого листя ще багато на деревах, як і жовтого. Давайте діти, таке листячко виросте на наших намальованих деревах (зелене та жовте).

- Стовбур дерева ми будемо робити вашими долоньками. Ми на руку одягнемо рукавичку, опускати руку у коричневу фарбу та прикладемо до паперу.

Листочки ми будемо друкувати штампами, які я приготувала для вас із картоплі. Ми будемо змочувати штамп спочатку у жовтий колір, зробимо відбитки жовтих листочків на папері, а потім у зелену та отримаємо зелені листочки.

Пояснення супроводжується показом готовою роботи (див. рис.).

- Подивіться, що ви бачите на цьому малюнку? Так, на ньому зображено дерево, а стовбур ми зробимо із руки. Рука схожа на стовбур, а пальці на гілки дерева. Потім вирізаним штампом із картоплі нароби́мо багато листочків на дереві.

(Діти виконують спочатку пробний друк листочків на чернетках. Потім приступають до самостійного виконання малюнка дерева).

Вихователь: Всі діти чудово впорались. Молодці! Давайте зробимо виставку ваших робіт, повісимо їх і помилуємося, який гарний осінній ліс ми створили власними руками!

Рис. 1. Показ готового дерева (використані кольори, штамп із картоплі).

Додаток Л.

Конспект заняття на тему: «Веселка після дощу»

Мета: Ознайомити дітей з технікою малювання аквареллю на мокрому паперу. Розвивати сенсорне виховання, розширювати знання про властивості вологого паперу, про змішування акварельних фарб. Розвивати спостережливість, творчу уяву. Виховувати любов до краси, бажання відтворювати її на папері доступними засобами.

Обладнання: аркуші паперу, акварель, пензлі, ємкості з водою, серветки, поролонові губки для змочування паперу; іграшки-качєнята за ширмою.

Матеріал: картина Оксани Збруцької «Веселка над селом» (2012р.) із Київської галереї.

Хід заняття:

Вихователь: Сьогодні, діти, ми з вами будемо малювати.

Але спочатку я вам задам загадку:

Хтось у лузі біля річки,

Загубив барвисті стрічки,

Дощик вгледів підібрав,

Небеса підперезав. *(Веселка)*

Діти подивіться уважно на малюнок художниці О. Збруцької «Веселка над селом». Що Ви бачите на ній? Чи сподобались Вам кольори?

Пограємо у гру «Складемо пазл».

Беремо ксерокс картин (із мережі Інтернет) ми роздрукували та розрізали на шість частин кожну картину. Дітям запропонували скласти із розрізаних частин (саморобних пазлів) картину. Кожній дитині окрема картинка. При ускладненні підходили та допомагали дитині. Діти бистро впорались із завданням. Та сподобалось це завдання.

-У вас на столиках є все необхідне для малювання: фарби, пензлі... Ой, а де ж папір? (Чути голос качєнят за ширмою).

- Це ми взяли ваші аркуші! Ми хотіли попросити свою маму, щоб вона і нам купила папір для малювання. Але були необережними, і розсипали папірці прямо у воду. Тепер ви не зможете малювати, бо ваші аркуші стали мокрі! Вибачте, нам дуже шкода!

- Не треба засмучуватись, каченята! Звичайно, не можна було брати чужі речі без дозволу, але добре, що ви це розумієте. А малювати ми зможемо саме на вологому папері. Інколи художники спеціально змочують папір, щоб малюнок виглядав цікавіше.

Ми теж будемо сьогодні малювати веселку, яка піднімається над рікою. Таке явище можна спостерігати після дощу, коли вся земля чиста, умита. Подивіться, як я вільними рухами малюю блакитні хвилясті лінії, і одразу над ними – обриси зелених кущів на березі ріки. Зелена фарба трохи змішується із блакитною, і здається, що кущі і дерева відбиваються у воді. А над водою виростає веселка.

Вихователь: Любі діти послухайте уважно вірш!

У веселки сім дужок,
 Барвистих сім подружок,
 Червона дужка - помаранчевій подружка,
 Жовта дужка - зеленій подружка,
 Блакитна дужка - синій подружка,
 Фіолетова дужка,
 Усім дужкам подружка,
 А як підуть обніматись,
 Ті барвисті сім дужок,
 Починають враз зливатись,
 В білий колір сім подружок,
 Гарна семи барвна наша веселка.

Вихователь: Скажіть, скільки у веселки кольорів? (Сім). А які саме кольори, скажіть мені будь ласка.

Діти: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий

Вихователь: Коли ми малюємо по вологому паперу, не обов'язково використовувати для веселки усі сім кольорів. Достатньо взяти червону фарбу, потім одразу біля неї нанести жовту. Подивіться, що відбувається! На межі червоної і жовтої фарб утворилася оранжева, як у веселки! Одразу за жовтою я малюю синю і фіолетову смужки. Робити це треба дуже швидко і впритул до попереднього кольору. Тоді фарби змішуються, утворюючи додаткові кольори. А весь незафарбований простір покриваємо блакитним. Таку картину можна отримати тільки в тому випадку, якщо аркуш достатньо мокрий. В разі потреби його можна додатково зволожити, інакше фарби не будуть розтікатися і змішуватися.

- А тепер спробуйте ви попрацювати фарбами на мокрому папері.

(Перевіряю стан паперу у кожної дитини, в разі необхідності допомагаю зволожити.)

- Ну що ж, каченята, бачите, які гарні роботи виконали наші діти! Ви можете сміливо починати вчитися малювати! І не велика біда, якщо папір змокне у воді. На вологому папері також можна творити прекрасні малюнки!

Додаток М.

Конспект заняття «Бал квітів»

Мета: закріпити та розширити знання дітей про кольори та квіти, вивчити такий нетрадиційний прийом як штампування трафаретом із пекінської капусти. Ознайомлення з такими квітами, як гіацинт, фіалка, троянда, мальва. Вчити дітей правильно розміщувати малюнок на папері. Розвивати сенсорне виховання, мову, мислення, пам'ять, увагу та уяву. Виховувати почуття прекрасного.

Матеріал: репродукція картини Катерини Білокур «Мальви та троянди», музика Є.Дюго «Вальс», гуашева фарба рожевого кольору, вода, ванночки, фломастери або олівці зеленого кольору, пекінська капуста, ніж, вологі серветки.

Хід заняття

Групова кімната прикрашена штучними квітами, отже ми опинилися у королівстві цариці Флори.

Вихователь: З давніх-давен, як тільки виникли рослини на землі, почали вони воювати між собою за кращі умови освітленості, зволоження, живлення.

Адже відомо, що сонце, вода, повітря дуже необхідні для життя рослин.

І щоб всіх примирити, цариця Флора дала кожній рослині своє вбрання, яке б допомогло їй пристосуватися до певних умов існування, та розселила рослини, визначивши для кожної своє місце.

Цариця Флора сьогодні скликає бал, щоб побачити всіх квітів разом.

Флора:

Люблю я сонячне проміння,

Ще – квіти і пісні.

А ось і розпорядник балу – Вітер!

Вітер:

Ллється зранку навкруги

Знов мелодія троянд

Тиха, ніжна, колискова.

То співає цвіт ліловий.

Чи ти в горщику жива,

Гарна квітка – Гіацинт?

Гей, Гіацинте, де ти ау-ау?

Гіацинт:

- Ну, що за гомін? Знову не дають відпочити мені.

Вітер:

- Ви тільки подивіться на нього! Вже тут майже всі зібралися, а він все дрімає. Ось зараз я на тебе дмухну і розвію пелюстки (Вітер дмухає. Гіацинт прокидається.)

Гіацинт:

- У мене багато є кольорів. Я стрункий та гарний. А ще гарно пахну. Всі мене полюбляють. Ось який я гарний та славний!

Фіалка:

- Я зовсім невеличка, навіть не помітна, прикриваю свої квіточки зеленими листочками. Дарую лісові приємний аромат, а людям ліки. То лісова фіалка. А ми всі з вами знаємо

кімнатну фіалку, яка росте у нас з вами на підвіконні.

Троянда – велика красуня:

Ці квіти привітні,

Такі різні і білі і жовті,

Червоні, рожеві, різні прерізні.

Прекрасні, тендітні,

чудові, веселі.

Мальва теж -квіточка чудова.

Чудові у ній кольори.

Росте вона коло тину, прикрашає все собою.

Флора:

Друзі! Квіти бережіть

Та милуйтеся красою.

Бо всі квіти – наші друзі!

Вихователь: Подивіться уважно на картину Катерини Білокур «Мальви та троянди». Діти, подобаються вам ці квіти? Які кольори використовувала майстриня? Що сподобалось найкраще? Давайте й ми намалюємо чудові квіти - троянди.

Катерина Білокур «Мальви та троянди» (1958р.)

Звучить музика Є.Доги «Вальс», діти малюють під звуки музики. Для цього їм роздають папір та трафарети із зрізу пекінської капусти. Діти занурюють капусту у рожеву фарбу та таким чином штампують по колу листочки та роблять три чудові трояндові квіточки.

Робимо перерву та виконуємо гімнастику для пальців.

Ой ти, райдуга дуга, (пальці в замок - руки над головою)

Дам тобі я пирога, (руки вперед – прямі долоньки догори)

Дам тобі я борщику, (долоньки – «мисочка»)

А ти не дай дощичку! (стукають пальчиками по столу)

Заглянь у віконечко (утворюють з пальчиків віконечко, підносять до очей)

Принеси нам сонечко, (долоньки стиснути, пальчики розкрити)

Щоб раділи дітки, розквітали квітки! (плескають у долоньки).

Діти продовжують малювати та до 3-х чудових квіточок троянд вони зеленим фломастером (олівцем) домальовують три стовбури та листочки.

У кінці заняття діти розвішують свої роботи, їм допомагає вихователь, таким чином утворюється виставка дитячих робіт, яку потім оцінять батьки .

Додаток Н.

**Методичні рекомендації для батьків щодо використання нетрадиційного
малювання у дитячому садку та вдома**

Мета: Ознайомити батьків з нетрадиційними матеріалами і засобами зображення. Показати як засоби образотворчого мистецтва впливають на сенсорне виховання дітей середнього дошкільного віку.

Матеріал: Зразки дитячих малюнків, виконані в різних техніках зображення: троянди виконані у технікою монотипія - штампуванням пекінською капустою; веселка мальована аквареллю на мокрому паперу; яблука намальовані штампуванням кришечками; малина намальована пальчиками; калина намальована вушними паличками, дерево з листочками намальоване штампом із картоплі, а стовбур долонею тощо.

План :

1. Доповідь вихователя на тему: «Роль нетрадиційного малювання у розвитку творчості дитини».
2. Демонстрація матеріалів, які можна використовувати в нетрадиційному малюванні.
3. Пам'ятка для батьків «Розвиток дитячої творчості».
4. Висновки та рефлексія з батьками.

1. Доповідь «Роль нетрадиційного малювання у розвитку творчості дитини».

Відомо, що такі навички розумової діяльності як мова, мислення, почерк у дітей дошкільного віку змінюються й удосконалюються, а розвиток навичок малювання у більшості припиняється у шкільному віці.

Буває, що дорослі зі страхом сприймають пропозицію що-небудь намалювати. Причина даного явища - в загальноприйнятій культурі нашого суспільства. Адже набагато важливіше вміти читати й писати, ніж малювати. Тому й не варто дивуватися тому, що дорослі не вміють малювати, а діти, закінчивши початкову школу, припиняють займатися образотворчою діяльністю й, таким чином, зупиняють розвиток

навичок малювання. Але, як показує досвід, наявність творчих здібностей відіграє в житті людини важливу роль, починаючи від формування особистості й закінчуючи становленням особи, як фахівця, сім'янина, громадянина. За даними опитування, діти в п'ятирічному віці дають 90 % оригінальних відповідей, у семирічному - 20 % , а дорослі - лише 2 % . Це саме ті, хто витримав тиск соціуму й залишився творчою особистістю.

Цифри змушують замислитися про те, як важливо не пропустити момент і не відхилити людину від творчої діяльності, а навпаки наблизити до неї, зацікавити, навчити бачити й реалізовувати свої можливості. Наведу приклад. Як би ви відповіли мені на запитання: «Для чого зайцю такі великі вуха?» Більшість не задумуючись дає правильну відповідь: «Щоб швидше вловлювати звук і краще чути». А 5-річні діти на занятті дали ще й таку: «Щоб бути красивим». Чи багато з вас бачать красу у довгих заячих вухах? А ваші діти бачать! Тому що вони – творчі особистості! Саме в дитинстві закладається фундамент творчої особистості, саме тоді закріплюються моральні норми поведінки в суспільстві, формується духовність.

Образотворча діяльність - один з видів художніх занять, де дитина творить сама, а не просто вчить та виконує створені кимось вірші, пісні, танці. Творчість не може існувати під тиском, вона повинна бути вільною, яскравою і неповторною. Не розстаючись із олівцями, фломастерами, фарбами, дитина непомітно для себе вчиться спостерігати, порівнювати, думати, фантазувати. Нестандартні підходи до організації образотворчої діяльності дивують і захоплюють дітей, тим самим викликаючи прагнення займатися такою цікавою справою. Оригінальне малювання розкриває творчі можливості дитини, дозволяє відчувати фарби, їхній характер і настрій. І зовсім не страшно, якщо ваш маленький художник забрудниться, головне - щоб він отримував задоволення від спілкування з фарбами і радів результатам своєї праці.

2.Матеріали, які можна використовувати в нетрадиційному малюванні.

Для розвитку дитячої творчості в процесі нетрадиційного малювання необхідно забезпечити дитину різноманітним матеріалом:

- папір різного розміру, кольору, форми і фактури;

- фарби гуашеві, акварельні;
- воскові крейдочки, олівці;
- серветки, ванночки, стакани з водою;
- готові або виготовлені батьками штампи для друкування (штампи із картоплі, пекінської капусти тощо), різноманітний матеріал (пробки, кришки від кремів, фломастерів, кубики, нитки тощо);
- природний матеріал (листя дерев різних порід, засушені квіти, шишки, насіння);
- картон, пластилін, поролон, вата, вушні палички, старі зубні щітки тощо.

3.Пам'ятка для батьків «Розвиток дитячої творчості»

Роздається усім батькам. Розвиток дитячої творчості: 10 правил для батьків

1. Говоріть «ні» дитині якомога рідше. Не будемо різко обривати політ та уяву дитину, коли вона чимось займається, слово «НІ». Малює пальцем на картопляному пюре? Виросте майбутній Пікассо. А хто знає, що вийде, якщо змішати газовану воду з майонезом? Ви не знаєте, а ваша дитина дізнається і, можливо, стане другим Ейнштейном.

2. Змістовно і цікаво організуйте життя вашого малюка, дайте йому можливість для нових і яскравих вражень. У цьому вам допоможуть прогулянки, екскурсії, книги, бесіди тощо.

3. Надайте дитині всі необхідні матеріали для творчості. Ви не можете перепливати річку, якщо у вас немає човна, вірно? Щоб займатися творчістю, потрібні інструменти і матеріали. Забезпечте дитину олівцями, крейдою, пластиліном, природним матеріалом, папером, клеєм, безпечними дитячими ножицями і т.д.

4. Акцентуйте увагу на чарівності самого процесу, а не на результаті.

5. Не женіться за складністю. Відповідно до досліджень, найпростіші м'ячики або кубики розвивають мислення і уяву дитини не гірше, ніж «круті» дорогі іграшки. Наприклад, кидаючи або катаючи м'ячик, навіть найменша дитина кожен раз робить це по-іншому, оволодіваючи новими навичками та пізнаючи для себе щось нове.

6. Не відмовляйтеся від сучасних технологій. Комп'ютер часто прирівнюють до телевізора, і час, проведений за комп'ютерними іграми, вважається витраченим марно. Це не зовсім так, адже за допомогою комп'ютера можна малювати, створювати музику, будувати віртуальні будинки. Просто купуйте правильні ігри, які сприятимуть розвитку уяви і творчості.

7. Давайте дитині завдання, що вимагають креативності: незвичне використання знайомих предметів, домальовування заданих елементів, гра зі словами і римами, завершення фраз, зміна сюжетів знайомих творів, підміна героїв.

8. Творіть разом з дитиною. Ваша присутність і заохочення - найкращий стимул для творчого настрою дитини. Влаштовуйте домашні концерти, сімейні читання вголос і міні-спектаклі, ходіть разом в музеї і на концерти, малюйте і клеїте, слухайте разом музику і танцюйте (не обмежуйте свою дитину рамками лише дитячих пісень і танців).

9. Будь-який вид дитячої творчості - це не просто розвага, творчість допомагає дитині стати в майбутньому щасливою, задоволеною життям людиною. Ставтеся серйозно до інтересів дитини, і постаратися розвинути її таланти, якою б дивною або незрозумілою не здавалося вам її творчість.

10. Обов'язково підтримуйте дитину при її творчих заняттях. Результати роботи неодмінно мають бути вами оцінені найвищою оцінкою, навіть якщо вам децю не сподобалось. Хваліть дитину і щиро радійте її успіхам.

Висновок. Удома більше проводьте часу з вашою дитиною. Складайте разом мозаїку, працюйте разом із конструктором, малюйте, ліпіть, робіть аплікацію. Завдяки використанню засобів образотворчого мистецтва у ваших дітей покращується сенсорне виховання, краще засвоюються сенсорні еталони.

Не забувайте хвалити малюків за найменші успіхи й досягнення. Неодмінно закінчуйте заняття на позитивних емоціях. Найголовніше – зацікавити дітей і підтримати в них бажання пізнавати нове. Пам'ятайте, що далеко не всі повинні у майбутньому стати художниками, але кожна дитина може навчитися помічати навколо себе красу, шанувати її та розуміти прекрасне.

Додаток П.**Консультація для батьків****«Нетрадиційні техніки ліплення різними матеріалами»**

Вченими доведено, що у дітей розвиток мовлення безпосередньо залежить від дрібної моторики рук. Отже, ліплення — це не лише цікаво, але й дуже корисне заняття.

Робота з пластиліном - це цікаве та продуктивне заняття для дітей 4-5 років. Під час ліплення дитина виконує пальчиками різні вправи, таким чином вона не тільки добре розвиває дрібну моторику рук, але й готується до малювання, письма. Зап'ястя рук дитини стають більш рухливими, гнучкими, зникає скутість рухів, що надалі полегшить опанування навичок письма.

Періодично показуйте своїй дитині якісь маніпуляції з пластиліном (розминати пальчиком, натискати на кульку з пластиліну, розплющувати), їй це сподобається і вона із задоволенням повсякчас повертатиметься до цього заняття.

1. Малювання пластиліном

Існує декілька технік і прийомів малювання пластиліном.

1. Техніка художнього малювання пластиліном. Пластилін наносять мазками на картон. Роботи дітей виконані таким способом, виглядають як намальовані фарбами. Працювати можна не тільки пальцями рук, а й стеками.

2. Техніка декоративного прийому. Нагадує щось середнє між аплікацією й малюванням. Для малювання в цей спосіб потрібно виліпити частково або повністю всі складові деталі майбутнього зображення, наносячи їх на пластилінове «полотно». Цікаво працюючи разом зі своєю дитиною запропонувати придумати казку та додавати казкових героїв героїв у свою картину.

3. Техніка мозаїки з маленьких пластилінових кульок. Це проста, але більш копітка техніка, подобається посидючим дітям бо ця робота досить монотонна.

Під час занять із своєю дитиною постійно розмовляйте з нею, складайте невеликі розповіді, казки, у яких головним героєм буде саме Ваша дитина. Таке заняття стимулює у Вашої дитини розвиток мовлення, сприяє збагаченню словникового запасу, вчить будувати діалог із дорослими та іграшковими персонажами. Заняття необхідно проводити весело, легко, емоційно. Стежте за тим, щоб ваша дитина не стомлювалася. Важливо, щоб дитина відчувала задоволення від своєї роботи, повагу до своїх творів.

Рекомендуємо вам частіше хвалити свою дитину за старання не бійтеся її перехвалити. Таке ставлення до своєї дитини допоможе підтримувати у неї постійний творчий пошук, почуватися впевненим і задоволеним.

2. Вироби із солоного тіста

Рекомендуємо вам разом із дитиною ліплення із солоного тіста., Воно популярне завдяки простоті й дешевизні виготовлення та через пластичність матеріалу. Можна зліпити разом з дітьми різноманітні іграшки, картини, свічники, рамки тощо. Спільна творчість допоможе зближенню Вас із дитиною. Рецептів приготування солоного тіста існує досить багато.

Ми рекомендуємо наступний рецепт. Знадобляться: пшеничне борошно — 1/2 ст.; житнє борошно (воно надає теплий хлібний відтінок) — 1/2 ст.; сіль — 2 ст.; вода — 1 ст.; клей ПВА — 1-2 ст. ложки.

Готове тісто потрібно скачати в кулю та накрити плівкою, щоб воно не висихало. Далі витримати 1-2 годину у холодному місці. Це надасть йому еластичності, воно не буде ламатиметься під час ліплення.

Далі готуємо робоче місце, накривши його скатертиною (целофаном), що миється та знадобляться наступні матеріали: дощечка для розкочування тіста; качалка; ніж; пензлик, олівець; картон; нитки різних кольорів; різний дрібний

матеріал для нанесення рельєфу (монети, пробки, гудзики, сірники); крупа, фольга, бісер — для прикрашання.

Тісто можна розкатати і вирізати з нього різні фігурки, з яких скласти композицію. А можна виліпити деталі, дати їм трохи підсохнути й змайструвати виріб. Місця стику потрібно змочити за допомогою пензлика й притиснути пальцем.

Приклади ліплення із солоного тіста.

1. Магніт на холодильник. Розкачуємо тісто. Вирізуємо серце. Розфарбовуємо його фарбою (акварель або гуаш). Зі зворотнього боку чіпляємо магніт та вішаємо на холодильник. Така поробка порадує вас дома та може стати чудовим подарунком.

Отже, додавши до невеликої будь-якої фігурки магніт, можна отримати оригінальну прикрасу для холодильника.

2. Рамочка для фото. Спочатку накреслити на картоні ескіз, вирізати його й обліпити тістом. Дати трішки обсохнути й прикріпити дрібні деталі. Розфарбуємо їх. Харчовий барвник можна додати у саме тісто. Для цього відмінно підійдуть пакетики з фарбою, призначені для фарбування яєць. Також можна використовувати продуктові барвники: сік із натертого буряка, моркви, какао тощо.

3. Абетка. Це заняття чудово поєднає навчання та гру. Воно дуже корисно, оскільки зроблені у грі літери краще запам'ятовуються. Крім того, їх можна зробити різними за кольором (наприклад, голосні пофарбувати буряком, вона стануть фіолетові, а приголосні пофарбувати какао, вони стануть коричневі).

Щоразу разом із своїми дітьми просто ліпіть фантазуючи та втілюйте свої задуми. Процес ліплення не залишить байдужим вас і ваших дітей. Ліпіть частіше та більше часу приділяйте своїй дитині.

Додаток Р.

Семінар-практикум для батьків та їх дітей

«Чудова- калина»

Мета: розвиток сенсорного виховання, збагатити знання дорослих та дітей про різноманітність і красу рослинного світу. Вчити робити аплікацію куща калини, передаючи його характерні ознаки (нахилені гілки, листя, кетяги калини). Закріпити знання про будову куща, вміння користуватися ножицями, кольоровим папером, клеєм. Розвивати у дітей пам'ять, мислення, увагу, уяву, творчі здібності та взаємодію з дорослими.

Матеріал: тонований заздалегідь картон, кольоровий папір, ножиці, клей, вологі серветки, музика (українські народні пісні), зразок зроблений вихователем.

Хід заняття

Вихователь: Доброго дня. Шановні дорослі та діти. Я рада Вас бачити. Сьогодні ми разом з вами будемо робити аплікацію на тему «Червона калина» .

- Ви всі знаєте, що калина є символом України.

- Давайте пригадаємо прислів'я про калину і Україну:

Без верби і калини нема України. Дівчина, як у лузі калина.

Запишалася калина, наче красна дівчина..

- Багато українських поетів згадують калину у своїх віршах.

-Ось зараз я вам зачитаю вірш Людмили Коваль про калину:

Червоніли на кущі

Ягоди калини

І зривали снігурі

Мерзлі ті жарини.

А які вони смачні

У зимову пору

Я й собі зірву пучок

Й повішу в комору.

Будуть сильні холоди

І морози люті

Я узвару наварю

І діточок пригощу.

Пийте дітки цей узвар

Він із ягідок, мов жар

На кущі калини

Росли ці жарини.

- Раніше, коло кожної криниці, у кожному подвір'ї росла калина.

Батьки разом з вихователем та дітьми пригадують легенди про калину.

Легенда «Про Калинку і Килину».

Жили собі мати і донька. Була донька дуже гарна і вміла людей лікувати. Одного разу Калинка у степу зілля збирала, там побачив її пан і хотів собі за жінку взяти. Втікала Калинка скільки сили мала, аж ось попереду річка, а далі вже і бігти нікуди. Вилізла Калинка на вербу, стрибнула у воду і втопилася.

Кожного дня приходила на берег стара Килина – тужила за дочкою. Вросли у берег ноги старенької міцним корінням, руки стали вітами гнучкими, а серце перетворилося на калинові ягідки, що щедро дарує калина людям і пташкам, по сей день людей лікує.

- Крім того, ягоди калини дуже корисні. (Батьки та діти пригадують, чим корисна калина).

- Сьогодні ми з вами будемо робити аплікацію «Чудова- калина» . Спочатку ми повірізаємо багато червоних ягідок калини та виріжемо зелені листочки, потім на папері намалюємо велику гілочку та будемо клеїти листочки та ягідки до гілочок калини.

У калини гілки тоненькі і ростуть прямо із землі, кожна з них така тоненька, що нахиляється прямо до землі або води. (Вихователь показує дорослим та дітям, як можна намалювати куц кінчиком пензлика, а ще можна намалювати «дмухавкою», олівцем тощо.).

- На гілках, наклеюємо листячко. Потім клеїмо ягоди калини та формуємо таким чином кетяги калини.

Дорослі та діти приступають до роботи. Дорослі вирізають листя та ягоди калини, діти клеять, по закінченню всі роздивляються та аналізують свої роботи.

Під час занять з малювання звучать українські народні пісні «Ой у лузі червона калина» та інші українські народні пісні

У кінці семінару-практикуму робимо рефлексію. Батьки висловлюють свої думки, щодо семінару-практикуму, проходить обмін враженнями.

Додаток С.

Консультація для вихователів
«Особливості сенсорного виховання дітей 4-5 років засобами
образотворчого мистецтва»

Діти дошкільного віку завдяки діяльності сенсорних систем не тільки сприймають зовнішній світ та пристосовуються до навколишнього середовища, а й активно пізнають оточуючий світ. Діти таким чином, через відчуття та сприйняття, накопичують певний запас сенсорних знань. Отже, одна з головних систем в організмі дитини, направлена на сприйняття і уявлення про предмети, об'єкти і явища навколишнього світу, називається сенсорною (від лат. *sensus* – *відчуття*).

Сенсорне виховання – це система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів та сприйняття.

До головних завдань сенсорного виховання належать: формування у дітей системи перцептивних (обстежувальних) дій; формування системи сенсорних еталонів; розвиток уміння самостійно використовувати сенсорні еталони у власній діяльності.

У педагогіці дошкільного віку особливої уваги потребують теоретичні та практичні аспекти сенсорного виховання та його особливості. Слід зазначити, що саме середній дошкільний вік найбільш сприятливий для вдосконалення діяльності органів відчуття та накопичення уявлень про оточуючий світ.

Під сенсорним розвитком особистості будемо розуміти процес закономірних змін її чуттєвої сфери, які виявляються в кількісних і якісних, структурних і функціональних перетвореннях відчуттів, сприймань і уявлень; відбуваються під впливом біологічних і соціальних, керованих і некерованих, зовнішніх і внутрішніх чинників; призводять до побудови адекватних образів

об'єктів дійсності. Роль сенсорного виховання у розвитку дітей дошкільного віку дуже важлива.

Сучасна система сенсорного виховання дітей дошкільного віку будується на психологічній теорії сприйняття.

Сенсорні еталони – вироблені людством уявлення про основні властивості і відношення предметів і явищ навколишньої дійсності.

Саме дітей середнього дошкільного віку починають систематично ознайомлювати із сенсорними еталонами та способами їх використання. Вони активно сприймають предмети, об'єкти, події, вони спостережливі та допитливі. Гарно орієнтуються в сенсорних еталонах, знають 6 кольорів та продовжують засвоювати нові кольори та їх відтінки.

Виходячи з Базового компоненту дошкільної освіти, до завдань сенсорного виховання та навчання дітей середнього дошкільного віку слід віднести:

- формування вміння виділяти, порівнювати, об'єднувати предмети в групи за різними ознаками;
- ознайомлення дітей з сенсорними еталонами (форми, кольору, величини), з різними звуками, фактурами, смаками, температурами тощо;
- поєднання сенсорного досвіду дитини зі словом, яке позначає власне те, що сприймається, допомагає закріпити в уявленні образи предметів, якостей, властивостей, відношень, що робить їх більш чіткими, систематизованими та узагальненими.

Діти 4–5 років, залюбки експериментують з новим матеріалом. Їм подобаються нові завдання, що потребують розумових зусиль, радіють своїм відкриттям. Виявляють інтерес до творчості, особливо до образотворчого мистецтва.

Державні вимоги до рівня сформованості мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку зазначені у нормативному документі

– Базовий компонент дошкільної освіти (освітній напрям «Дитина у світі мистецтва»). Одним із напрямків державної політики в області дошкільної освіти є розгляд всіх видів виховально–образотворчої діяльності.

Сучасному вихователю закладу дошкільної освіти необхідно застосовувати сучасні навчальні технології зображувальної діяльності, реалізовувати інновації та застосовувати передовий педагогічний досвід. Невід’ємною складовою образотворчої діяльності є розвинуте сприймання дитини.

Слід зазначити, що розвиток сприймання дітей відбувається у певній послідовності:

1) відбувається розрізнення предметів, їх властивостей та відношення до сприймання їх на основі образу;

2) відбувається фіксація словом – поява образу уявлення про предмет, властивість, відношення.

Залучення дітей середнього дошкільного віку до доступних їм видів діяльності сприяє у них прискореному розвитку сприймання, але ця активність має бути організована цілеспрямовано. Якщо вона не цілеспрямована педагогами, то цей процес буде формуватися стихійно і до кінця дошкільного періоду може бути не організований у систему, тому у дитини можуть бути прогалини в уявленні про деякі ознаки предметів.

Теоретики та практики сходяться на думці, що одним з найбільш ефективним інструментом розвитку сенсорного сприйняття дошкільника є засоби образотворчого мистецтва. Основними засобами виразності графіки є лінії, темні та світлі плями, штрихи; живопису – колір та його відтінки; скульптури – об’ємно-пластична форма і фактура матеріалу; декоративно-ужиткового мистецтва – матеріал, стилізація та оздоблення візерунками, знаками, символами; архітектури – об’ємно-просторова структура будівлі й

матеріал. Основою художньої мови будь-якого виду та жанру образотворчого мистецтва є композиція, колір, форма, простір та художня техніка.

Слід зазначити, що вихователі ЗДО активно залучають дітей до використання різноманітних засобів образотворчої діяльності; на заняттях з малювання дітей все більше хвилюють власні вміння та навички; на заняттях з образотворчого мистецтва дітям подобається:

малювання фарбами, використовуючи техніки: малювання пензлем, малювання пальцями, малювання паличками (пуантилізм) тощо; малювання різнокольоровими олівцями; малювання різнокольоровою крейдою; ліплення, використовуючи пластилін, солоне тісто; аплікація; конструювання з паперу – оригамі тощо.

Отже, до особливостей сенсорного виховання дітей середнього дошкільного віку засобами образотворчої діяльності слід віднести:

- розвиток дрібної моторики рук, плавності, координації, ритмічності рухів, зорового контролю за зображувальними діями як умова становлення зображень у дітей середнього дошкільного віку та підготовка руки дитини до письма;
- розвиток сприймання, пам'яті, мислення, уяви як основа формування образотворчих здібностей у дітей;
- активний процес становлення образотворчої діяльності дітей у сукупності її складових елементів: мотиви, дії, результат;
- систематичний розвиток образотворчих здібностей у дітей середнього дошкільного віку;
- розвиток творчості в образотворчій діяльності дітей середнього дошкільного віку.

